Přítomnost

ROČNÍK II. V PRAZE 25. června 1925. ČÍSLO 24.

Politika

Ferd. Peroutka:

Proč nejdeme k socialistům?

I

V článku »Schází nám ještě jedna politická strana?« psal jsem zde o tom druhu voličů, kteří za dnešních stranických poměrů jaksi pociťují, že nemají, kde by hlavu složili, a kteří o volbách buď s ošklíbáním volí tu či onu stranu nebo dají si do klobouku kandidátní listiny pěti koaličních stran a jednu z nich se zavřenýma očima vytáhnou. Poznáte tyto lidi podle toho, že na otázku, koho volili, buď se zardí nebo řeknou něco takového jako: »bohužel národní demokraty«; »odpusťte, české socialisty«; »konec konců sociální demokraty«. Řekl jsem, že tito lidé nejsou z nejhorších a že vyskytují se zejména mezi inteligencí. Ptal jsem se, nebylo-li by možno zařídit věci tak, aby tito lidé, kteří nyní volí neradi, volili rádi; tak, aby tito pověstně špatní straníci, tito představitelé »anarchisticko-individualistického rysu inteligence«, stali se dobrými stranícky. Vnucuje se otázka: což je vina pouze na inteligenci? není jí trochu také na politických stranách? lze to vše pohodlně vysvětlit anarchisticko-individualistickým rysem? nemá tato inteligence vlastně svůj společný, byť nevyslovený program, své společné ideje, kterých postrádá u našich politických stran? není to odluka programová? Zdá se, že inteligenci naše strany nevyhovují praxí a trochu také programem. Vidíme, kterak ta inteligence, jež mívala domov v realistické straně, těká nyní v našem politickém životě, diletuje trochu u té či oné strany, ale nikde se jí nepodaří prosadit realistické methody, všude je nucena podříditi se vládnoucímu duchu. Není pravda, že by tato inteligence, jež je buď mimo strany nebo dodává velmi špatné a skeptické straníky, byla bez programu: má své ideje, z nichž mnoho bylo zastupováno starým realismem; ve Francii tyto ideje vyjadřuje radikální strana Herriotova, v Anglii hnutí fabiánské a řada osvícených liberálů. Dal jsem svému článku název: »Schází nám ještě jedna politická strana?« neboť se mi zdá, že žádná z dosavadních stran nevyjadřuje program této skupiny. Nejde tu o to, abychom násilně vyráběli nějakou novou stranu a chtivou agitací do ní tahali poloindiferentní lidi. Takovou stranu nelze dělat jako homuncula. Může vzniknouti jen jako opravdové hnutí. Umělých hokus-pokusů jsme už všichni syti. Chtěl jsem pouze objektivně vyložit situaci. Zdá se ovšem, že koaliční strany se obávají, že by to opravdu mohlo býti skutečné hnutí, ne pouze umělé politisování u kamen. Věnovaly aspoň už prvním orientačním pokusům této skupiny laskavou pozornost tím způsobem, že počaly přemýšleti o volební reformě, která by znemožnila tvoření menších stran a která by v politickém životě připustila pouze samé Goliáše a žádné Davidy. Volební reforma chce připustiti pouze takové strany, které jsou už tak silné jakoby trvaly deset let. Je všeobecně známo, že vedle obav agrárníků z Práškovy strany byly to hlavně obavy celé koalice před politickou činností té skupiny, o níž mluvím, jež pohnuly koalici k úvahám o volební reformě. Koalice by se ráda nějakým způsobem dostala tomuto hnutí na kobylku: vyskytly se dokonce kuriosní meditace, zda by nebylo nejlépe na př. úřednictvo postaviti na roveň slabomyslným a zlodějům a zbaviti je vůbec volebního práva.

Vyložil jsem, čím liší se ona skupina od stran t. zv. občanských a proč se u nich necítí doma. Koho svědí, ten se škrabe: »Národní demokracie« odpověděla na to třemi úvodníky, v nichž ovšem patřičně pochválila svůj národně-demokratický chvost, a pak se zeptala, proč tedy, když se nám národní demokracie nelíbí a když jsme pro hospodářskou demokracii a pro pomoc slabým, nejdeme hned rovnou k socialistům. Otázka tato mi přichází vhod, poněvadž tak jako tak jsem chtěl to říci. Nejdeme k socialistům hlavně z toho důvodu, že se nám zdá, že v prostoru mezi socialisty a národní demokracií zbývá velmi čestné a potřebné ideové místo, které by nemělo býti opuštěno. Možná, že v této době, kdy většina pisálků považuje za svou povinnost přehánět a oddat se některé krajnosti, místo ve středu opravdu není oblíbeno. Ale je škoda, že není oblíbeno, neboť jest to místo, kde ráda sedává pravda.

Budu zde nucen říci mnoho pro socialismus a ledacos proti němu. Pokud se týká budoucnosti, tu, myslím, sotva lze pochybovati o vítězství základních socialistických myšlenek. Zdá se mi, že to prostě bude souviseti s rozvojem rozumu: lidstvo jednou bude chtíti podříditi celou svou činnost jednotnému racionelnímu plánu a tu se sotva dá zadržeti tím, že zatím je svět rozparcelován a v držení soukromých majitelů. V dnešním řádu mnoho věcí odporuje zásadám rozumu, mnoho je tu ponecháno náhodě, mnoho libovůli. Stojíme-li tváří v tvář dnešní společnosti, pociťujeme, že v mnohém stojí rozum na straně socialismu. Ramsay Macdonald, tento skvělý typ socialisty, napsal s velkým oprávněním: »Tytéž rozumové sklony, které vedly vědce k vynalezení nepropustného vodního kohoutku, budí v něm zájem o plány, jak odstraniti průmyslové ztráty z nezaměstnanosti.« Možno dodati, že tytéž rozumové sklony, které člověka nutí probádati severní pól, budou ho puditi, aby probádal otázku, je-li nutno, aby velké doly a velké hutě, v nichž pracuje na tisíce lidí, patřily jednomu člověku. Dnešní kapitalistický řád je dalek toho, aby plně odpovídal jednak požadavku účelnosti, jednak požadavku důstojnosti. Pokrok si můžeme představiti jen jako cestu za větší účelností a za větší lidskou důstojností v hospodářském životě. Není účelné, máme-li plán ve všech oborech lidské činnosti mimo obor národního hospodářství, kde všechno tak trochu roste, jak říkáme, jako dříví v lese, kde věci dalekého sociálního dosahu jsou ponechány volnému uvážení jedincovu. A jest všeobecně známo, že kapitalistické poměry nejsou zcela důstojné, pokud se týká pracujícího člověka. Chce-li někdo reálně pohlížeti do budoucnosti, není-li náhodou z těch, kdož jsou v zajetí nemyslivé fráse, že »ve světě jde nyní všechno napravo«, musí počítati s tou vyhlíd-

kou, že probuzení a uvědomění lidu, které v posledních letech počalo dělat obrovské pokroky, požene lidstvo neodvratně směrem k hospodářské demokracii. Nevěřte, ani v této, ani v jiných věcech, že řeka jednou poteče nazpátek. Výrobní pochod prodělal v kapitalismu proces odosobnění; kapitalismus, musíme říci, jaksi urovnal cestu socialismu; ve velkých podnicích takřka ustalo osobní vedení podnikatelovo, neboť podnikatel namnoze se proměnil v akciové společnosti; vlastní vedení podniku obstarává placený zřízenec, ředitel; většina spolumajitelů továrny, která skoupila akcie na burse, ani neviděla továrny, nemá žádných zkušeností v tom oboru výroby, na němž je súčastněna; dnes má akcie průmyslu železářského, zítra koupí papíry průmyslu sklářského, pak to vše prodá a koupí akcie třeba papíren nebo dolů. Tím padá jaksi jedna z hlavních námitek, jež byly kladeny vůči socialismu: ukazuje se, že individualismus ve vedení výroby je už zatlačen v největších odvětvích výroby a že zůstává zachován jen ve vlastnictví peněz. Snadno pak přijde se k otázce: může-li ředitel, tento průmyslový kapitán«, sloužiti akciové společnosti, proč by nemohl sloužiti nějaké formě komuny? Opakuji, že to závisí jen od rozvoje rozumu a uvědomění lidu, kdy se bude tato otázka klásti ještě intensivněji než se klade dnes. Je mnoho námitek proti socialismu, které se pronášejí už jen z pitomosti.

Uznáváme-li toto všechno, proč tedy nejdeme mezi socialisty a proč netáhneme prvního května městem, »zpívajíce »Rudý prapor«? Pokusím se formulovati příště, proč tak nečiníme a proč pro sebe hledáme jakési jiné místo. Budou to některé námitky povahy zásadní, některé povahy taktické.

Proč nejsem v některé straně?

Vážený pane redaktore!

V Litoměřicích dne 20. června 1925.

Chtěl jsem Vám něco podobného už dávno psát, ale nerad obtěžuji. Když se však ptáte sami, s potěšením odpovídám na Vaše otázky.

1. Nebylo by mi zatěžko rozhodnouti se pro nějakou politickou stranu, ale chtěl bych, aby při mém rozhodování hrál aspoň trochu důstojnou úlohu program strany. S lítostí se dívám na skutečnost, že se program po válce stal poslední rekvisitou stranické mašinerie. Dnes je hlavní věc taktika a praxe.

Nejsem takové nemluvně, abych nepochopil, že chtíti položiti rovnítko mezi moje názory a program té které strany by bylo pošetilostí a bláznovstvím. Jsem ochoten k obětem, ba jsem ochoten přistoupiti třeba i ke straně, jejíž program by se kryl s mými názory třeba jen na 60% a v hlavních rysech. Bohužel, podříditi se organisaci neznamená u mne nechati se dobrovolně vsadit do klády. Vím, že být členem politické organisace znamená sleviti něco ze svých zbožných přání, trochu se odosobnit, nechat ve prospěch vedoucí myšlenky na to prasknout trochu vlastního pohodlí a súčtovat s myšlenkou absolutní svobody. To nám poroučí demokracie a tak daleko jsem, že to chápu a oceňuji. Neznamená to však, nechat se co do svých názorů oškubat jako posvícenská husa. A to dnes strany na člověku žádají. Vím, že mne chápete, ale vysvětlím to prakticky. Kdybych byl na příklad národním demokratem a pan Dr. Kramář podnikl něco, co se mým názorům příčí, není mi možno, abych z důvodu, že to udělal pan Dr. Kramář, s tím před veřejností souhlasil. Strany však dnes žádají, aby tento důvod stačil. Já myslím, že však inteligentu tento důvod stačiti nesmí. Pakliže ano, je buď zbabělec, nebo darebák. Nemohu za to, ale nedovedu se vmyslet do úlohy kibice v partii, sehrané v Praze několika pány. A taková je dnes praxe. Dokud pořádně salutujete, jste uznán. Nepozdravíte-li jen jednou u vrbiček, dostanete se do klatby a máte ve straně pak charakter »politisch verdächtig«. Snaha přispět dobré věci prací — nic, poctivost — nic, rozhled — nic, obětavost — nic. Salutování — všechno. To stačí, Když to tedy stačí, at to za mne odsalutují jiní.

Dnešní stranická praktika a praxe je schopna postaviti na hlavu všechno, od vlastního programu až po státní myšlenku. Chápu rudozolenou koalici. Chápu hlasování soc. dem. o clech. Chápu i jiné věci, jsou vysvětlitelné — železná nutnost. Ale na př. záležitost Habrmanova jmenování vyslancem nechápu. Prosím: soc. demokratická strana má v programu státní myšlenku. Soc. demokratická strana má v čele dra Meisnera, z hlavních spolutvůrců ústavy. Soc. demokratická strana do nedávna byla sama spokojena výsledky práce dra Beneše. Co se ale stane, když se nepozdraví u vrbiček. Soc. demokratická strana postaví na hlavu vlastní program, jedná vědomě proti ústavě (dr. Meisner ani brvou nehne) a když veřejné mínění chce do toho promluviti, stane se i to poslední, že se na Beneše, do nedávna oslavovaného, hodí klacek. Zde se zase jednou válela demokracie v poslední odpadové stoce. — Mně je strana soc. demokratická sympatická — rozumějte mně, svojí celkovou směrnicí — já mám Habrmana rád, ale v takovéhle komedii statistu dělat nemohu.

Upřímně řečeno, je veliká škoda, že se celá řada inteligentních lidí straní politického života. Ale, a to neříkám méně upřímně, je to vždycky lépe, než aby byla organisována za cenu degradace svých schopností a podlomení charakteru. To je to výpalné, které na inteligenci dnes obyčejně žádá politická strana. Neboť konec konců, co může dát inteligence politickým stranám jiného, než rozhled a smysl pro charakter. Myslím, že mluvím z duše tak mnohého, když řeknu toto: Inteligence by vstupovala více do politických stran, kdyby byly splněny aspoň zhruba tyto podmínky:

1. Nebudou-li strany »z důvodů taktických« tak často stavět svoje programy na hlavu.
2. Nebudou-li strany za každou cenu krýt korupci vlastních členů.
3. Nebudou-li strany »z důvodů taktických« špinit osoby, kterým by jako strany státotvorné měly být vděčny za neúmornou práci.
4. Nebudou-li strany inteligenci tak znásilňovat ve svobodném projevu a bude-li inteligence v poměru ke straně něčím více, než mšice v poměru k mravencům.

Otázka druhá: Nejsympatičtější je mi strana soc. demokratická. Ovšem, berte to prosím s reservou, celkovou směrnicí je mi nejsympatičtější, svým světovým názorem, méně už praxí.

Třetí otázka. Ptáte se, jak to dělám při volbách. Já nevím, to Vám povím až po volbách. Se mnou je to totiž při volbách zlé. Při minulých říšských volbách jsem volil Modráčkovu skupinu. Žila sice tenkráte z negace, ale byla to zdravá negace, byla do té míry positivní, že stála na výspě proti utopiím, jež chtěli komunisté uskutečniti přes noc. Dal mi to prostě okamžik. Nedávno dobytá svoboda, ohrožení Slovenska. Při příštích volbách si udělám zase politickou bilanci, než půjdu k urně. Jak mi ta bilance vypadne, to se mne moc ptáte. Dám hlas té straně, která podle mého soudu nejméně znásilnila za volební období demokracii.

To, co mi není možno provésti v rámci politické strany, mohu prováděti mimo ni. Vždyť veřejnost je všude. Pravda, záda mi nikdo nekryje, nemám možnost být svatým po spáchané krádeži, ale je mi tak lépe.

Měl bych i více věcí na svědomí, ale uchýlil bych se od Vašich otázek. Vím, že Váš čas je vymezen a proto Vás zdravím s přáním zdaru v další činnosti.

J. J.

*

Vážený pane redaktore!

Proč nejsem v některé z politických stran? Která strana je mi nejbližší?

Můj vývoj je politickým vývojem mnoha mých známých a myslím, většiny hochů z venkova, žijících ve městě. Jako syn horského sedláka vyrostl jsem v pravé ideologii venkovana povahy těžké, precizní a dosti důvěřivé. A podle otce jsem vždy inklinoval ke straně agrární. Jako všude, i zde první krůčky jsou pod vlivem některého z rodičů. K vstoupení do agrární strany měl jsem jen krůček, ale jak jste již sám, pane redaktore, ostře jednou vystihl: kdo nemá pole a dobytek, nemůže míti valného zájmu o tak stavovskou stranu. A tak bylo nutno hledat orientaci novou. Po vyprchání popřevratového nacionalistického a protisocialistického (vzpomínám bojů o křídlo Šmeralovo) vzrušení přišly sympatie s politickými kluby, tvořícími střed mezi levým a pravým. (Čte se hojně Čas, Tribuna, sympatisuje se s hnutím Modráčkovým a pod.) Po vyjití střední odborné školy nastává první boj o vlastní chléb. A tu bylo hned zřejmo, že mé »mateřské« straně odpovídající národní demokracie ve svém praktikování svého velmi liberálního programu nemůže uspokojiti mé kulturní zájmy, tím méně zájmy hmotné. Její církevnický nacionalism, jsoucí mnoha příslušníkům spíše zábavou a nepřímo výdělkem, než skutečnou potřebou. Její vysloveně protisociální linie, diktovaná silnými jedinci (zaměstnavateli) — to vše nemůže imponovat soukromému úředníku, zápasícímu o existenční minimum. — A socialistické strany? Ty byly opravdu sympatické — již svým nejzákladnějším posláním, zastávati se utlačených proti silným, pečovati o jejich vyšší životní míru. V jejich cílech je mnoho lidského, mnoho pěkného. Ale ten jejich způsob boje! To jejich sektaření! A té neupřímnosti u vůdců! To je příliš smutná kapitola! Nejvíce se mi oškliví ty vědomě tendenční články jejich novin a řeči jejich tribunů psané a mluvené jen a jen pro náladu »mass«, ten osobní boj, to kramaření s každým, třeba i zdánlivým úspěchem! Mnoho a mnoho je viděti neupřímností k svým příslušníkům jako zároveň mnoho cítit zklamání idealistů v jejich stranách.

Ze stran socialistických je příliš cítit pot šplhajících se sinekuristů, různých těch tajemníků atd. Neříkám, že je to jinde u jiných stran lepší, ale co je v kapitalistických stranách přímým důsledkem jejich individuelních zásad, nesmí být u stran socialistických! Tam je to příliš vidět!

O straně živnostenské a klerikální není třeba ani mluvit, poněvadž tam jsem nikdy nic lepšího nehledal.

A tak co odpuzuje nejvíc moji aktivní činnost s některou stranou? Je všude mnoho banálnosti a neupřímnosti v provádění daných si zásad. Jest nám bližší socialism — ale tak jak je jím hospodařeno u nás, je až příliš nehostinný pro kritického příslušníka.

A ta snaha zachovat si državy pomocí volebního řádu lákavosti věru nepřidá — spíš vzdor. Výhody vázaných kandidátních listin jsou přece jen malé proti obětem, jež má přinésti volič. Mnoho by se dalo napravit tím, že by volič směl některé kandidáty škrtnout (třeba i omezený počet) bez možnosti připisovat nové, neboť tím by se vše příliš komplikovalo.

V našich stranách nám chybí poctivý realismus, který by počítal také trochu s vlastní soudností voliče — či příslušníka strany. A proto tedy nejsem v žádné politické straně, že si dovoluji o nich trochu přemýšleti a že se mi hnusí demagogie ne příliš inteligentních vůdců, a za druhé proto, že všechny strany jsou příliš stavovské a dogmatické, než aby mohly uspokojiti celkem liberálně smýšlejícího příslušníka střední měšťácké třídy.

A jak si počínám při volbách? Volil jsem doposud jednou a to jsem vybral jako nejmenší zlo umírněnou stranu socialistickou bez jakýchkoliv vnitřních závazků k ní.

V dokonalé úctě

S. M.

*

Vážený pane redaktore,

předložil jste nám, Vašim čtenářům, tři otázky, týkající se příčin, které nám nedovolují, abychom vstoupili do některé ze stávajících politických stran. Jsem přesvědčen, že tato Vaše anketa bude ve všech kruzích stejně smýšlejících se zadostiučiněním přivítána a že Vámi vyvolaná diskuse bude obsáhlá a plodná.

A nyní k otázce první: Proč nejsem v některé z politických stran? Než zodpovím tuto otázku, musím předeslati, že jsem státním úředníkem a že přihlížím ku kladeným otázkám hlavně z tohoto hlediska. A proto se ptám: Která z našich politických stran se postarala o státní úředníky tak, aby konečně přestalo to nedůstojné živoření, které je kulturní hanbou našeho státu? Nebo snad neví koalice — zde se může jednat pouze o politické strany koaliční, ostatní nemají za daných poměrů co mluvit — o katastrofálních poměrech v rodinách státních úředníků, o jejich nesmírném zadlužení, o hladu jak fysickém tak duševním, o jejich prabídném, nehygienickém ubytování atd. atd.? Pravda, nechodí úředníci zpravidla se svojí bídou a hanbou na veřejnost, má-li však kdo zájem — a koalice by ho měla mít z důvodu vlastní existence — může si snadno vypočítati prostředky, které jim na výživu dává a zobraziti život, jaký jsou nuceni žíti. Vždyť se jim více vzalo, než po převratu přidalo. Po konečném zvýšení platů přišla povětrná ošacovací akce, jak první prosincový zákon (snížení platů se závazným slibem, bude laciněji), pak odnětí bezplatných jízdenek zaměstnancům nuceně mimo své působiště bydlícím a last not least bezhlavá restrikce a dříve ještě prodloužení úředních hodin.

Jak známo, nebyly platy státních úředníků za Rakouska štědře vyměřeny. Žilo se skromně, zbývalo však ještě na knihu, noviny a někdy na divadlo a koncert. Dnes máme z předválečných skrovných platů pouze 30 až 40%, a tu si nepředloží koalice otázku, jak a z čeho jsou nyní státní úředníci živi, když s platem o 200% větším jakž takž vycházeli! Já bych takového zaměstnance nechtěl, kdybych — jsa přesvědčen, že z platu, který mu dávám, nemůže být živ — nevěděl, jakým způsobem si zaopatřuje chybící prostředky. A k tomu všemu, ke vší nouzi a nedostatku žádá koalice, by se státní zaměstnanci, chtějí-li lidsky bydlet, zúčastnili stavebního ruchu a složili podíly až do 40.000 Kč. Nezní to jako výsměch na naše zoufalé postavení? Proto je také dostatečně známo, že »dobrodiní« zákona pro stavební ruch využívají výhradně osoby majetné a bydlící. Daň z příjmů se vybírá u zaměstnanců měsíčně předem, kdežto u ostatních zdaněných osob za rok běžný teprv příštím rokem, což znamená u zaměstnanců ztrátu na úrocích. O to se zase nikdo nestará. A co nynější poměry postupové! Ministerská rada vydává občas směrnice, podle kterých nutno postupovati při jmenování do vyšších hodnostních tříd. Tyto se uplatňují však téměř výhradně u skupiny A. U ostatních skupin ministerská rada tyto jí samou vydané směrnice hrubě porušuje. Jsou úředníci, kteří byli po dobu 6 let »výtečně« kvalifikováni, propočítáním let nic nezískali a plat vyšší hodnostní třídy dosáhli a přece přes jasné znění zmíněných směrnic nebyli do nejbližší hodnostní třídy povýšeni, kdežto jiní s kvalifikačním

posudkem »dobrý« postupují snadno a rychle. Zde je taktéž patrna ruka jedné z politických stran.

Tyto starosti znechucují dobrým a horlivým úředníkům jejich povolání a podlamují jejich výkonnost. Činnost koalice, která to zaviňuje, je tudíž na škodu státu a národu a to tím spíše, že na příklad pro diety poslanců a senátorů neplatily důvody státní potřeby a sliby, že se vláda postará o snížení cen životních potřeb, jak se to bohužel dělo u nás státních zaměstnanců. Pro poslance neměl stát nedostatek peněz, pro ně nebylo třeba vlasteneckých hesel, kterými nás krmili, když naše životní niveau snižovali pod ono státních zaměstnanců nejchudších a nejnespořádanějších států. Pro naše pp. poslance platí patrně výrok Vespasianův: Non olet! Naše příkoří a jejich bezohlednost nemožno zapomenouti. Ztratili jsme důvěru!

Proto nejsem v žádné politické straně!

Která strana je mi nejbližší? Marně si tím lámu hlavu. Národní demokracie je, přes všechno popírání, stranou průmyslníků a bankovních ředitelů. Úředníci a zřízenci v této straně nejsou tam nic jiného než »Stimmvieh«, nebo jak říkal Lueger, »Barrierstöcke«. Legitimace této strany znamenají glejt na inteligenci a vznešenost. Socialistické strany mají co pečovati o dělníky, jejichž zájmy a snahy jsou příliš často protichůdné zájmům státních úředníků. Ve straně agrární by se nám vedlo, jak jste ve Vašem článku jasně a přiléhavě řekl: Jako vetřelci na cizím posvícení. A strana klerikální? Slyšel jsem před lety s kazatelny ohnivými slovy potírati nestřídmost jistým nad míru vypaseným, prý 130 kg vážícím farářem a — přestal jsem věřiti. A pak: nemožno zatahovati učení Kristovo do politiky a obchodovati se slovem božím. —

Ostatní strany nemohou přijíti u mne v úvahu.

Jak si budu počínati při volbách? Nedostanou-li státní a soukromí zaměstnanci do té doby rozum a nespojí-li se, aby utvořili silnou stranu zaměstnanců — byla by to strana národní a státu velmi prospěšná — pak nemohu voliti vůbec.

S úctou

fg.

V Praze 21. června.

*

Vážený pane redaktore!

Chci odpověděti stručně na Vaši anketu:

1. Proč nejste v některé straně?

a) Poněvadž nedbají o blaho celé společnosti, nýbrž jen jedné z jejích složek a často jen o úzký kruh tajemníků, agitátorů a t. d.

b) Jelikož poslanec nepokládá za nutné podávati voličstvu zprávy a neinformuje se o jeho smýšlení.

c) Pro místa poslanců byl udělán výběr z neschopných.

d) Naprostá amoralita dnešních stran, viz případ Habrmanův, lihovou aféru, případ brdské střelnice, nesmyslné povely k akcím komunistické strany a mnohé jiné.

e) Hospodářské zákony se odhlasovávají způsobem »z ručky do ručky« ne dle účelnosti a prospěšnosti, ale podle toho, povolí-li druhá strana také něco (obilní cla, sociální pojištění) a vysmívají se často všem železným hospodářským zákonům.

f) Pozměňovací návrhy oposice bez zkoumání oprávněnosti se a priori odmítají.

g) Strany nám odhlasovaly zákony, podle nichž se smí čísti, mluviti, vidět a slyšet jen koaličním způsobem.

h) Nepotřebujeme přece sta lidí v senátě a poslanecké sněmovně, kteří jen odhlasují, co jim pět lidí nadiktuje, zákonodárství je tím jen zbytečně zdražováno.

ch) Tupohlavé řádění censury dospělo tak daleko, že se u nás konfiskuje Tolstoj a Šrámek (!), při čemž »pokrokové« strany mlčí.

2. Která ze stran jest vám nejbližší? Nejbližší žádná, nejvzdálenější národně demokratická.

3. Jak si počínáte při volbách?

Voliti budu neplatným lístkem a to potud, pokud se nenajde strana poctivá, hospodářsky rozumná a skutečně pokroková.

S úctou

Ing. St—k—r.

*

Pane redaktore!

Vaše anketa zastihla mne zrovna při tom, když — nemaje nic lepšího na práci — jsem si kladl otázku: »Co budu dělat při volbách?« — Této náhodné shodě přičtěte, prosím, na vrub, že Vám píšu. — Musím se přiznat, že na onu otázku nemám ještě jasnou odpověď, ač politická indiference je z těch málo nepravostí, jež si nemohu vyčítat.

Teď ale k Vašim 3 otázkám:

1. Proč nejsem v žádné polit. straně? Politicky jsem se začal uvědomovati v l. 1918—20, a snad vlivem toho přiklonil jsem se k socialismu, zůstal jsem mu však věrný, i když brzy na to vyšel z mody. Rozumějte ale dobře, přiklonil jsem se k němu rozumově, t. j. uznávám za správné jeho ocenění historického vývoje, jeho prognosu do budoucnosti, a jeho názor o tom, co se dnes díti má. Svým cítěním však, svými mravními názory a hlavně svými činy zůstal jsem co příslušník solidní střední buržoasie na oné straně bariery. Toto faktum změniti není naprosto v mé moci, a jsem aspoň tak upřímný, že si uvědomuji, že okolnost, že uznávám za správné zásady nějaké strany, nestačí k tomu, abych se pokládal za jejího člena a organisoval se v ní. — Na druhé straně nemohu se ovšem organisovati proti tomu, co uznávám za správné.

2. Která strana je mi nejbližší? Řekl jsem, že uznávám za správné principy socialismu. Plyne z toho, že si mohu vybrat mezi našimi socialist. stranami? Myslím, že ne. — Za našich dnešních politických poměrů převádí se otázka buržoasie-socialismu na otázku koalice-socialistická oposice. Po r. 1920 jeví se všude tendence ke konsolidaci starých, předválečných kapitalistických poměrů. Nástrojem této konsolidace u nás je koalice, a znamená tedy účast socialistických stran v ní jen štafáž vládě občanských stran, štafáž nutnou k tomu, aby se formálně učinilo zadost požadavkům demokracie, že »má vládnout většina«. Za štafáž tu poskytují se socialistickým stranám cenné osobní ústupky, jež jim leží také mnohem více na srdci než zásadní otázky (Aféra Habrmanova!) — Rozhodnout se dnes pro jednu ze státotvorných socialistických stran znamená, rozhodnout se pro buržoasii. Zbývají tedy jako dnes jediná socialistická a dělnická strana komunisté, jež pokládám přes jejich často odpuzující revoluční larmoyanci a barikádový estetism za stranu, zaujímající správnou historickou perspektivu (marxism), oceňující dobře síly, jež lidstvo ženou k socialismu (jenž nebude uskutečněním nějakého ideálu, nýbrž uskutečněním zcela materielních zájmů dělnické třídy), a — last not least — za stranu, jež svou diktatorskou internacionální organisací mohla by hrát velkou úlohu při každé příští hrozící světové konflagraci. Kdysi měl jsem iluse o t. zv. ideových, malých, zprostředkujících stranách (u nás: Modráčkovci, Vrbenský, realisté, vůbec t. zv. »hradní směr«), popřevratové zkušenosti mně ty iluse vzaly. — Přesto kdyby se u nás utvořila opoziční, intelektuální, polosocialistická strana, snad bych s ní volil, vědom si její nedokonalosti, protože v ní by se asi jako v aritmetickém průměru scházely mé rozcházející se názory a skutky.

3. S kým budu volit? To jsem řekl už nahoře: proti koalici, s komunisty nebo s onou opoziční »inteligentskou« stranou, k jejímuž založení je, jak se zdá, mnoho chuti, schází však odvaha po popřevratových zkušenostech.

Tato moje odpověď snad posílí velmi rozšířený názor, že ta-

ková opoziční, protikoaliční, nenárodnědemokratická inteligence nejsou vlastně nic jiného než salonní nebo suší bolševici. Nemohu za to, ale myslím, že je to opravdu tak. Buď pro starý řád — nebo proti němu — jiné možnosti není. A každá ideová strana, stavící se k stávajícímu kriticky, nepoškodí snad starý řád positivně, poškodí ho však jistě negativně, tím, že odejme mu jeho povolané obránce (inteligenci jako třídu privilegovanou), a ukáže jeho slabiny stále rostoucím útokům tříd deroucích se vzhůru.

To by byla moje zpověď. Zda někomu prospěje, nevím.

S úctou

Karel Marek, stud. práv.

Doba a lidé

J. E. Šrom (Moskva):

Sovětští vůdcové jako řečníci.

Rykov.

Je pozoruhodné, že i lidé se zřejmou vadou řeči mohou býti současně vynikajícími řečníky. Předseda sovětu lidových komisařů, Rykov, trpěl kdysi chorobou hrtanu, nosu a částečně i koktavostí, ale přes to úsilovnou námahou dosáhl toho, že dnes může býti považován za jednoho z předních řečníků sovětských.

Patřil za carismu k nejodvážnějším bolševikům, uprchl z vyhnanství v Narymském kraji po zamrzlých pláních Severního ledového moře. Sám Lenin vybral si jej za svého pomocníka a náměstka, neboť cenil jeho hospodářskou činnost a houževnatost. Rykov, člověk slabounké tělesné konstrukce, drobné postavy, úzkých ramenou, na nichž však nesena jest veliká hlava, mnohem spíše podobná hlavě umělce než státníka a národohospodáře, tento Rykov vystupuje na řečnickou tribunu velmi často a poměrně velmi rád. Je populární, neboť je veselý Rus, který neodmítne družnou zábavu, i když není vedena při čaji. Při řečnění jeho populárnost tím více vystupuje. Má schopnost konstruovati si řeč neobyčejně solidně jako čtyřpatrový palác a provésti ji, i když je sebe delší, s takovým vzestupem, že upoutá pozornost dokonale. Jeho hlas je jasný, krásně rusky artikuluje, a jen když dlouhá perioda příliš zemdlí Rykovův hlasový orgán, nastoupí malinký okamžik řečnického nedostatku, který charakterisován je jakýmsi rychlým polknutím několika posledních slov věty. To opakuje se za jedné řeči několikrát, ale nepůsobí to rušivě, naopak tím více nutí k pozornosti, aby i tyto šelesty slov byly posluchačem zachyceny, zvláště spočívá-li hlavní smysl fráze teprve v nich.

Rykov, s nakloněnou hlavou a s patrným Kalininovským úmyslem každou chvíli opustiti řečnickou tribunu a procházeti se při řečnění po estrádě, dovede udržeti jas svého hlasu až dokonce. Na III. svazovém sjezdě sovětů řečnil čtyři hodiny s nepatrnou přestávkou, a na zabarvení jeho hlasu nebyla patrna žádná únava, ba naopak skončil řeč orátorským spurtem hodným nejlepšího závodníka. Je podivuhodno, jak toto slabé tělo dovede podati tak silný fysický výkon, jímž beze sporu jest programová řeč chefa vlády na výročním kongresu sovětů.

Rykov je jedním z mála sovětských vůdců, kteří při řeči neházejí lesklými sarkasmy po protivnících. Ač dovede říci velmi lehce nepříjemné, ba fatálně nepříjemné věci — jako na př. že »sovětské Rusko nikdy neuzná dluhy a materielní závazky dřívějších vlád« — přec jen cítíme, že za tou zdánlivě nepřekročitelnou překážkou je jakési místečko, kam bude možno se uchýliti a oddati se lepším nadějím. Rykovovy řeči nikdy naděje neodnímají. Ač jsou kategorické, je jejich forma taková, že je možno jejich kategoričnost takřka svléknouti a přistoupiti k rozhovoru o věci. A rozhovor o nějaké věci je již počátek kompromisu a řekněme i zdaru.

Rykov sám, ač zdá se býti tak absolutní a apodiktický, je vlastně symbolem kompromisu. Vždyť i jeho volba v čelo vlády byla vlastně dílem dohody, ne sice táborů zjevně nepřátelských, ale přec jen proudů, které netekly všechny stejnou silou a stejným směrem. Rykov tvoří znamenitý pendant ke Kalininovi, je representantem dělnického prvku ve vládě, nazveme-li Kalinina zástupcem myšlenky mužické lidovlády. Rykov-řečník je typický výplod revoluce, která na nejvyšší místa přivedla ty, kteří ani k tomu nebyli zrozeni, ani se k tomu sami netlačili. Proto jsou také lidmi takřka bez nepřátel a nemají je ani mezi těmi ctižádostivci, kteří v skrytu duše sami tolik toužili býti »predcikem« nebo »predsovnarkomem«.

Kameněv.

Je řečníkem jedním z nejlepších. Jeho drsný, řezavý, trochu chraplavý hlas zahajuje mnohá velmi vážná shromáždění jak komunistické strany, tak i sovětských orgánů. Jako ředitel »Ústavu Leninova« a správce jeho duševní pozůstalosti zahajoval i smuteční schůzi Ústředního výboru strany při prvém výročí Leninovy smrti. Tehdy jeho hlas zněl zostřeněji, byl proniknut ne slzami, ale steskem, smutkem, částečně vzdorem.

Kameněv je ve všech svých řečech velkým optimistou. Ku podivu však tak šťastným optimistou, že jeho naděje, předkládané posluchačstvu již jako jistota, obyčejně za nějakou dobu skutečně se jistotou stanou. Kameněv zjednal si tím pověst rozšafného muže a připojíme-li k tomu, že Lenin jej charakterisoval jako dobrého tahouna, máme před sebou člověka, který je takřka stvořen k nejvyšší moci v bolševickém státě. Nevadí, že svého času společně se Zinověvem a Rykovem byl proti ozbrojenému povstání, jež svrhlo zatímní vládu. Nevadí, časy ty jsou dávno pryč, Kameněv hned po převratu byl několik dní předsedou šéfem hospodářského generálního štábu sovětského státu a dnes je předsedou Sovětu práce a obrany, či-li šéfem hospodářského generálního štábu Sovětského státu. A poněvadž státní kapitalismus, prováděný nyní v sovětském Rusku, je v první řadě problémem hospodářsko-technickým, je vlastně Kameněv jednou z hlavních osobností sovětského státu vůbec.

On však patří i k hlavním osobám komunistické strany, což jest v sovětském Rusku plus ještě větší, neboť tvoří z něho nejen vykonavatele sovětské politiky, nýbrž i tvůrce a inspirátora této politiky.

Jako řečník jest Kameněv neobyčejně přesvědčivý. Své řeči připraví si formálně co nejdokonaleji, nemá nejmenších rozpaků, je klidný, pádný, výbojný, tvrdý. Udeří slovem jako kladivem o kovadlinu, formuluje své myšlenky lehce a záživně, nezná demagogických method, jeví se přímočarý, spolehlivý jako kompas v bouři. Nevyděsí nikoho nějakou novou závratnou koncepcí, naopak dodá svojí jasností, logič-

ností vývodů tím více pevné vůle. Ovšem, jeho vývody, tak drtivé a přesvědčující svou pádností, nejsou postaveny tak, že by se jimi nedalo vůbec otřásti. Ale než se vzpamatujete a promyslíte si důkladně všechny Kameněvovy body pro a contra, řečník přenese se mnohem dále, stupňuje své dedukce, ciseluje svou analysu a dav zde stojí mlčky napjat, překonán, přesvědčen.

Kameněv skončí ránou jako třesk blesku v horách, jeho obvyklé závěrečné »my pobědím!«, »my zvítězíme!«, je kategorickým a odporu nepřipouštějícím imperativem, který tak rázně působí, že absolutní ticho posluchačstva ještě okamžik dále trvá, aby pak bylo rozrušeno spontanním potleskem a ovacemi. Kameněv se při nich uklání, je z mála těch bolševiků, kteří takto reagují na souhlas davu. Většina sovětských předáků na ovace svých stoupenců takovým způsobem nereaguje, prostě si jich nevšímá.

Čičerin.

Besedujete-li s lidovým komisařem věcí zahraničních nebo pozorujete-li jej, jak se baví ve velké společnosti diplomatické, musíte si říci, že je to jeden z nejvíce znajících lidí dnešní epochy. Je výborným besedníkem neoficielním, polooficielním a oficielním, dovede tyto kadence velmi jemně a přesně odlišiti a všude podá vám mnoho nového a také mnoho pro sebe vytěží. Ne že by snad vyzvídal, ale prostě proto, že svou besedou tak zaujme, že s každého spadne veškerá přítěž, aby se pak vesele plovalo v nových pro tak mnohé vodách.

I jeho veřejná oficielní řečnická vystoupení nesou stopy těchto besed têtе à têtе. Čičerin nemá řečnický hlas, nemá řečnické ošlivosti frází ani souladnosti řečnických pohybů, které někdy tak přiléhavě illustrují slova pronášená. Chcete-li, Čičerin není řečníkem ani ve smyslu klassické dokonalosti reprodukční, ani ve smyslu moderní bolševické koncepce řečnění. Když vystoupí na řečnickou tribunu, jedná stejně, jako když při nějaké slavnosti společenské vystoupí v uniformě generála rudé armády do slavnostní síně, přistoupí k některému z diplomatů a začne rozhovor. I na tribuně Čičerin ihned vyhlédne si spolubesedníka, obrátí se náhodně k některému z posluchačů celým svým tělem, nakloněnou hlavou a po celou dobu trvání své řeči stále jen jakoby jemu jedinému chtěl dokázati pravost svého přesvědčení a přesnost svých vývodů.

Čičerin vysokým, takřka diskantovým hlasem dovede však zjednati si pozornost jako málokdo. Jeho exposé jsou očekávána s největším napětím, jeho vývody jsou sledovány s pozorností, jaké jistě se těší na celém světě jen velmi málo řečníků. Čičerin má velkolepou koncepci, ovšem sovětskou koncepci a bolševickou koncepci. Ale koncepci zahraniční politiky stejného rázu má také Zinověv, Rykov, Kameněv, Trockij. Čím liší se tedy Čičerin od nich? Předně svojí obrovskou zásobou vědomostí všeho druhu a připraveností na každé možné překvapení. Čičerin zná všechna »Priora« svého ressortu, všechny precedenty a analogie. Proto nenarazí tak snadno ve svých parabolách, neobnaží své zranitelné místo. Čičerin vylíčí svou věc tak, že nikdo ani nehlesne. Za žádným sovětským řečníkem nebyl tak často podáván návrh, aby se o referátu zpravodajově debata nezahajovala, jako právě za Čičerinem. Ne, že by nebylo ochotných k debatě. Vždyť za referáty o zahraniční politice jiných řečníků zahraniční debata pravidelně následuje, a to hodně rozsáhlá. Po Čičerinovi však všichni bolševici cítí, že bylo všechno řečeno a že není více čeho říci. Čičerin nasytí své posluchačstvo, ukojí jeho potřebu po informacích úplně. A to přes to, že na tribunu vstupuje dosti neobratně, že stejně neobratně z ní odchází. Nemá při tom trému, není rozpačitý, ač k řečnické a demagogické ráznosti mu snad stejně mnoho schází jako Ardennám do Himalaje. Ale je svérázný, přímo překypuje nahromaděnou prací a obrovskou intellektuální výkonností. Dav to chápe nejen proto, že je to Čičerin, jehož již po sedm let zná jako svého ředitele zahraniční politiky, nýbrž i proto, že hned po prvých větách dovede vycítiti jeho kapacitu, s jakou se chystá hájiti všechno, za čím on, i jako Georgij Čičerin i jako člen sovětské vlády, úsilovně a namáhavě jde.

Je škoda, že v sovětských veřejných shromážděních se tak málo polemisuje. Jak teprve tam by se rozvinul vysoce zaostřený hlas Čičerinův a rozsáhlý jeho intelekt, kdyby potíral, dejme tomu, na příklad Grigorija Zinověva?

Dzeržinskij.

Jeho veřejná řečnická vystoupení datují se teprve od té doby, kdy zasedl v sovětu lidových komisařů, s počátku jako správce ressortu dopravního, nyní jako sovětský Stinnes, čili předseda Nejvyššího sovětu lidového hospodářství, jenž má na starosti všechen sestátněný a nacionalisovaný průmysl. Ale až do třetího svazového sjezdu i tato vystoupení dála se pouze v užším kruhu odborníků. Tehdy jejich základním znakem byla suchá věcnost, číslice, směrnice, plány, jejich srovnávání, schvalování nebo odmítání. Řečnicky v pravém smyslu slova vystoupil Felix Dzeržinskij teprve 15. května 1925 dopoledne ve Velkém Divadle moskevském před delegáty III. svazového sjezdu sovětů, aby podal zprávu o situaci státního průmyslu a načrtl směrnice dalšího rozvoje industrialisace sovětského státu.

Bylo na první pohled patrno, že debutuje. Obrovský potlesk ponechal jej sice netečným, ale již při prvých slovech bylo cítiti, že na řečnické tribuně pevně nestojí. Mohutný orgán hlasový, znějící místy zastřeně, tu i tam občas zakolísal a mnohdy zdálo se, že Dzeržinskij strádá úplně stejnou vadou řeči jako Rykov. Také dosti umělé passáže a obraty řeči, spíše se hodící na velký revoluční meeting, než na sjezd sovětů a referát o průmyslu, ukazovaly, že Dzeržinskij zápasí sám se sebou, aby ovládl pole, dostal se na pevnou výspu a z ní pak široce rozvinul svůj výklad. Sluší konstatovati, že se mu to podařilo. V závěru své řeči hnal se již širokým proudem a v replice byl již řečníkem vpravdě skvělým.

Dzeržinskij je poměrně vyšší postavy než všichni dosud jmenovaní sovětští vůdcové. Velice špatně odpovídá jeho skutečný zevnějšek všem představám, které si o něm učinil svět, jenž o něm a jeho záhadné funkci předsedy črezvyčajky dosud pouze slyšel. Jeho oči, které prý působí neobyčejně pronikavě na všechny, jsou téměř skryty pod širokým horním víčkem. Zdá se, jakoby Dzeržinskij vždy hleděl k zemi a jakoby pozdvižení víčka působilo mu nepoměrnou námahu. Z jeho řeči vane cosi širokého, mocného, co dovede i přesvědčiti i ovládnouti. Je přísný, resolutní, opravdu diktátorský v nejúplnějším slova smyslu. Z obsahu jeho vývodů lze vycítiti, jak občas zápasí s některými složitými poměry, jak vlastně přešel na pole sobě dosti

cizí a jak mnoho studuje, aby všechny mezery vědění vyplnil. Nejde to ovšem snadno a naráz, ale Dzeržinskij i zde pospíchá při své nadobyčejné houževnatosti mílovými kroky a popohání svěřený jemu úsek hospodářské fronty tak, že podobné tempo je nyní rekordní: za posledního půl roku zvýšila se produkce sovětského průmyslu téměř o polovici! Průmysl dosáhl asi linie, na které byl v listopadu 1917, kdy bolševici zmocnili se převratem vlády.

Dzeržinskij patří k nejmocnějším a nejvlivnějším postavám dnešní vlády. Nehledá žádné popularnosti, nehledá ani význačných míst. To všechno k němu samo přichází, třeba že jeho popularnost je stejně negativního, jako positivního rázu. Své jméno již do historie vepsal jako praktik hromadného rudého teroru v době občanské války, blokády, intervence a největších nesnází sovětského režimu. Pro ostatní svět, který z velké části žije v představě a přesvědčení, že ve vnitřním režimu sovětském za celou dobu jeho trvání nic se nezměnilo, Dzeržinského obraz nebude opraven ani sebe lepšími úspěchy v dnešní jeho funkci dirigenta sovětského průmyslu, stejně jako na změnu tohoto obrazu svého času ukázala velmi malý vliv studie Herriotova, přec jen tolik výstižná a suggestivní.

Dzeržinskij zůstane pro dnešní pokolení Dzeržinským! Stinnesem jej může učiniti pouze epochální rozmach ruského průmyslu a tedy nejméně několik desítiletí!

Stalin.

Mluví jen před komunisty a s komunisty, ostatnímu světu Stalin jako řečník je neznám. Sídlí za »čínskou stěnou«, v »čínském městě« v Moskvě, v citadelle bolševismu, jíž jest kamenná budova Ústředního výboru. Má záhadný, řídký úsměv, tmavou štětku vlasů, nízké čelo, šedébledou pleť. Platí za organisační fenomén strany, byl za vyhnanství Leninova jeho nejlepší rukou uvnitř Ruska. Jest nejsilnějším ze silných, polo Gruzín, polo Osetinec, břitký a tvrdý, obratný a přesvědčivý. Typický spiklenec, který, jede-li autem, sedí vedle chauffeura.

Ostatní.

Bylo by třeba v tomto spojení uvésti charakteristiku takřka všech, kdož dnes se mihají na sovětské scéně. Zajisté zvědavce poutá osobnost Bucharina, Radka, Sokolnikova, Curjupy, Ležavy, Krasina, Rakovského, Petrovského, jakož i mnohých předáků těch četných národností v sovětském svazu, které nyní formálně jsou samostatny neb alespoň autonomní. Bohužel studie v tomto rozsahu je v rámci týdeníku těžce uskutečnitelná. Jisto jest jedno: sovětská vláda a komunistická strana, shora až dolů, je vládou řečníků, většinou již řečníky rozených a užívajících svého daru jako jednoho z důležitých instrumentů vládnutí. Horečka revolučního řečnění již přešla, mluví se jen tehdy, když potřeba toho vyžaduje, za to tím uceleněji a s vědomím, že řeč pronesená má býti kamenem buď do stavby, nebo do zástupu, v každém případě však účelem nebo cílem.

Na konec podotýkáme, že všichni sovětští předáci vystupují při svých řečnických projevech bez přesně vypracovaného textu. I projevy nejvíce oficielní pronášeny jsou s patra, exposé ciseluje řečník teprve během řeči. V tom smyslu projevy státníků a politiků západních liší se od sovětských takřka diametrálně.

Život a instituce

Dr. Emerich Polák:

Reforma porot.

Chci psáti o tom, jak nynějším vadám porotního rozsuzování odpomoci co možná bez změn platných zákonů; neodpovídá tedy vlastně titul, jehož používám, obsahu mé stati. Užívám ho přes to, poněvadž chci navázati na článek Dra B o u č k a, uveřejněný v »Přítomnosti« 11. t. m. Článek ten patří na přední místo ve spoustě statí, které byly vyvolány posledními porotními procesy. Přední místo patří mu proto, že obírá se otázkou nápravy a liší se tím od pravidelného typu podobných projevů, které žádají buď prostě zrušení porot nebo příčinu všeho zla nevidí než v tom, že do porot jsou připuštěny širší kruhy obecenstva, zejména i ženy, jako by pochybné výroky porotní nebyly bývaly hojné již před tím, než staly se ženy porotci! Přidržím se proto článku Boučkova a pokusím se, jda po jeho stopách, rozvinouti vlastní myšlenky, jak věc napraviti bez zrušení nynějších porot a bez obsáhlých reforem na parlamentu vůbec neb aspoň ne záhy dosažitelných.

Zjev, že poroty rozhodují tak často proti výsledkům provedených důkazů a zejména proti výsledkům a zákonu, způsoben jest podle mého soudu v první řadě tím, že se porotcům stále namlouvá, že jsou oprávněni souditi tak, jak soudce z povolání souditi nesmí, i když by podle svého citu tak souditi chtěl, a že právě proto jsou povoláni, aby v takových případech soudce zkoušené nahražovali. Proto prý také zákon sprostil je povinnosti, aby svůj výrok odůvodňovali.

Jest toto tvrzení, jako by porotci mohli dělati co chtějí, jen když to odpovídá jejich citu, pravdivé? Nikoli. Jest třeba přečísti si jen formuli přísahy, kterou musí porotci složiti, než zasednou k soudu. Podle zákona, který platí v Čechách, na Moravě a Slezsku, zní formule ta takto:

> »Přísaháte a slibujete před Bohem, že důkazy, které budou předvedeny proti obžalovanému i pro něho, budete s nejsvědomitější pozorností zkoumati, že nenecháte ničeho, co obžalovanému může býti na prospěch nebo na újmu, bez uvážení, že budete zákona, jemuž máte zjednati platnost, věrně dbáti, že před svým výrokem o předmětu přelíčení nebudete s nikým, než se svými spoluporotci se domlouvati, že nedáte sluchu hlasu přízně nebo nepřízně, strachu nebo škodolibosti, nýbrž že rozhodnete s nestranností a rázností poctivého a svobodného muže, jen podle průvodů pro obžalovaného nebo proti němu předvedených a podle svého přesvědčení na nich zbudovaného, a to tak, jak z toho před Bohem a svým svědomím můžete odpovídati.«

Vidíme tedy, že porotce přísahá, že bude z á k o n a věrně dbáti a že rozhodne »j e n p o d l e p r ů v o d ů (důkazů) p r o o b ž a l o v a n é h o n e b o p r o t i n ě m u p ř e d v e d e n ý c h.«

Vezmeme-li do ruky uherský trestní řád, dosud platný na Slovensku a Podkarpatské Rusi, najdeme zcela obdobnou formuli. Zní:

> »Přísahejte vševědoucímu a všemohoucímu Bohu, že ve věci vedené proti obžalovanému budete plniti věrně povinnosti porotců, že zachováte zákon, že budete sledovati celé jednání s pečlivou pozorností, že o projednávané věci až do doby, kdy vyřknete své rozhodnutí, nebudete jednati s nikým, než se svými spoluporotci, a že odloživše každé

nadržování, všechen strach a ohledy osobní, budete posuzovati důkazy, provedené jak proti obžalovanému tak i pro něho, se stejnou pečlivostí a s nestrannou svědomitostí a že budete rozhodovati podle svého přesvědčení z toho čerpaného, spravedlivě a podle zákona.«

Uherský zákon tedy stejně klade váhu na to, že porotci musí zachovati z á k o n, a staví připomínku této povinnosti nejen v samý úvod formule přísežné, ale opakuje ji ještě znova, než formuli zakončí.

Není tedy nikde pro porotce nejmenšího místa pro jakékoli úvahy vedlejší, pro porotce jest předepsáno totéž, co platí pro soudce z povolání, a jest to jen tendenční kazení porotců, tvrdí-li se něco jiného, zejména operuje-li se, jak oblíbeno, tím »zdravým rozumem prostého občana«, jako korektivem poruch, které prý nastaly u soudců jejich právnickým vzděláním a zkušenostmi soudcovskými, které jsou úmyslně snižovány na jakousi šablonovitost, ne-li otupělost, již snad najdeme u soudce, když probírá se tím štěrkem rozmanitých krádeží a všedních podvodů, výtržností napilých lidí s policajty a pod., kterou však jistě u něho neshledáme, jde-li o věci vážné a dokonce o takové, kde jde o dlouhá léta svobody neb dokonce o hrdlo.

Na porotce, udržované v mylném názoru, že pro ně neplatí povinnosti soudců z povolání, působí dále tisk. Nemyslím tu snad jen na referáty o určitých porotních líčeních, nýbrž na působení denní četby. Nemluvím o tom, jak různorodé mravní názory se v tisku hájí, nelze však přes to přejíti, že dospěli jsme naším úžasným stranařením tak daleko, že mnohdy najde se v některých skupinách tisku omluva i pro velmi zlé věci, kladou-li se za vinu stranníku nebo slouží-li straně ku prospěchu, nebo jsou-li jen stinnými stránkami něčeho, co strana podporuje. Vychovává se v čtenářích shovívavost ke zlu a víra v posvěcení prostředků účelem. Čím větší jest vliv tisku na občanstvo vůbec a oné vadné části jeho na některé vrstvy zvláště, k tím hrubším porušením přísežných povinností porotčích dochází. Pádným dokladem pro správnost tohoto tvrzení jest skutečnost, že na Slovensku, kde tisk všeho druhu neproniká tak hluboko a tak hustě do širokých vrstev, kde opravdu nechává se lidu jeho přirozený rozum, máme pochybené výroky porotců jen zcela výjimečně a ne tak hrubého rázu. Ovšem do jisté míry působí zde i účast předsedy na poradě porotců.

Z příkladu slovenského jest viděti, že složení lavice porotní samo o sobě není nevyhovujícím, zvláště ne snad proto, že zákon na osobě věkem a po formální stránce k úřadu porotce způsobilé nežádá nic jiného, než znalost čtení a psaní. Zákon stanoví tu pouze minimum inteligence, kterou porotce vykazovati musí. Toho, co by si bylo u porotců přáti více, jest velice mnoho. Nedá se to ani v prosté mluvě všechno vypočítati, neřku-li v zákoně legisticky stručně, ale úplně vyjádřiti. Nemělo by účele žádati nějaké větší vzdělání. Vzdělání dotkne se jen ducha, vyšší vědomosti nezaručují však správné mravní a sociální cítění. Nejučenější občan může býti mravním vyvrhelem, sociálním necitou a povahovým bídákem. Mimo to nutno vždy počítati s tím, že i lidé jinak počestní, kteří mají i nejlepší vůli jednati spravedlivě, budou, soudíce určitý porotní případ, nevědomky státi pod vlivem osobních názorů a individuelních sklonů. Známé jest, že selští lidé v porotě jsou obzvláště přísní na žháře a zloděje, kdo rád chodí na hon, není vlídným soudcem pro pytláka, sám záletný porotce shovívavě posoudí i zálety obžalovaného a pod. Proti tomuto zlu není léku ani u soudců z povolání. Nemohou tu ovšem povstati takové škody jako u poroty, protože rozsudek musí býti odůvodněn.

Proto se platné právo o to, aby na lavici porotců dostali se lidé nejen všeobecně k tomu svým vzděláním způsobilí, ale i ostatními vlastnostmi svými k tomu vhodní, stará jinak než vypočtením nějaké zvláštní kvalifikace. Činí tak tím, že ukládá obecním komisím, jež sestavují prvotní seznamy porotců, aby sepisujíce všechny, již mají zákonnou způsobilost k porotčímu úřadu vůbec, poznamenali v seznamech zvláště ony, kteří pro svou »rozumnost, počestnost, poctivé smýšlení a pevnou povahu« mají za zvláště způsobilé k úřadu porotčímu. Tyto seznamy předkládají pak obce přednostovi okresní politické správy. Tento má za povinnost je prohlédnouti a podati zvláštní vyjádření o posudku obecní komise.

Ale na tom není dosti. Z prvotních seznamů sestavují se seznamy roční, totiž sepisují se v seznam ty osoby, jež v tom kterém roce mají opravdu k výkonu funkce porotčí býti povolány. Výběr těchto osob přísluší komisi devítičlenné, složené z presidenta porotního soudu, dalších tří soudců a z pěti zvolených důvěrníků. Důvěrníky volí zastupitelstvo obce, kde porota zasedá. Tito důvěrníci mají míti takové znalosti místní a osobní a býti tak nezávislí, aby zaručeno bylo u nich věcné rozhodování. Komise tato má z osob, jež označily obecní komise a jichž zvláštní způsobilost k úřadu porotčímu potvrdil i okresní hejtman, vybrati ty nejzpůsobilejší a nejvhodnější pro listinu roční.

Zákon tedy nařizuje trojí prosévání osob pro porotčí úřad. V tom leží a bude při všech budoucích zákonech o porotách, budeme-li je i nadále míti, ležeti těžisko celé situace, a v nedbalosti, s jakou se, jak se zdá, děje výběr osob do komisí a v komisích pak ono posuzování způsobilosti k úřadu porotčímu, zejména uvažování o rozumnosti, počestnosti, poctivosti a pevnosti povahy osob v prvotních seznamech zapsaných, spočívá pramen všeho zla. Tu jest zejména na ministerstvu vnitra a na naší autonomii, aby zjednaly energickou nápravu a zabezpečily tam, kde znalost osob jest největší, totiž u obcí, aby do komisí byli voleni opravdu jen lidé nejlepší a aby tyto komise a okresní hejtmani konali výběr osob pro prvotní seznamy porotců co nejsvědomitěji.

S rozhodností nutno odmítnouti myšlenku dvojích porot, jedněch pro chudé, druhých, protože dražších, pro ty bohaté provinilce. Známá láska Dra Boučka k Anglii zavedla ho tu příliš daleko. Dvojí porota nehodí se nejen pro nás, ale jest podle mého soudu vůbec pochybená. Dr. Bouček sám připouští, že by výběr byl těžký, já pak přiznám otevřeně, že nevím naprosto, podle jakých znaků by se měl díti. Vyšší předběžné vzdělání, jak jsem již ukázal, nerozhoduje. Může vždy jen jíti o rozumnost, počestnost, poctivost smýšlení a pevnost povahy. Tyto ctnosti musíme však žádati u každého porotce, ať řeší těžký nebo snadný případ, ať soudí bohatého nebo chudého. A těžkost případů! Věc chudého kluka pyromanika, jehož prohlásili lékaři za příčetného, bude věru pro porotce těžším problémem než proces zvrhlé záletnice z »nejlepší společnosti«, která dala otráviti muže, nebo případ podvodného kridatáře, jenž připravil tisíce o úspory a snaží se svým

z daleka co podvod patrným manipulacím dáti tvářnost počestných obchodů. Ale ty vlivy na porotce budou v těchto »těžkých« případech silnější, hlas novin zvučnější a činnost obhájcova intensivnější.

Zůstaňme tedy klidně při jedněch porotcích, ale dbejme na jejich jakost. Dáme-li předsedovi soudu do rukou instrument dvanácti opravdu počestných, rozumných a povahou pevných mužů, jistě pak půjde věc dobře, ač-li bude i předseda na výši situace. Nemyslím při tom na takové polobohy, jaké nám Dr. Bouček staví na oči, když se rozepíše o anglických soudcích. Po čertech špatně by ostatně u porotců i v našem tisku pochodil předseda, o němž píše Dr. Bouček, kdyby řekl porotcům, aby si názory odchylné od jeho mínění »vyhnali z hlavy«. Ale tolik jest jisto, že výběr soudce pro úřad předsedy soudu porotního má býti také krom obyčejně pečlivý; vše, co zákon žádá na porotcích, tím se má předseda soudu porotního vzatý ze soudců z povolání vyznamenávati nade všechny.

A ještě něčím více. Čteme často, jak porotní líčení stávají se »zábavnými«. Nějaká nešikovná odpověď vzbudí smích. Jistě že tomu nelze zabrániti. Ale jest nezbytno, aby takové intermezo skončilo co nejúsečněji a aby předseda na žádný způsob nedal se strhnouti sám ku vtipkování. Tím okamžikem, kdy předseda dá se situací svésti příliš daleko, jsou strženi porotci se správné linie, svědci i obžalovaní nebéřou věc již tak vážně, jak zasluhuje, noviny věc dovrší a celé prostředí jest pokažené. Kdož jsou pamětníky velkých předsedů pražských porot, jakými byli na př. vrchní radové Prušák a Hofman (později president v Mladé Boleslavi) a president Procházka, potvrdí mi, že poroty za předsednictví těchto soudců, neoděných ještě v taláry a soudících ještě v mizerné porotní síni, byly akty neobyčejně vážného průběhu, kde předseda soustředil na svou úctyhodnou, klidnou, ale energickou osobnost všechnu pozornost tak, že v rozhodných chvílích provádění důležitých důkazů, konfrontací a pod. přítomní sotva dýchali. Při tom naprosto žádná snaha stavěti se do popředí a všechno úsilí po potlačení sensace. I veřejní žalobci a obhájci nevybočovali nikdy tak z mezí, jak nyní někdy vidíme. Máme jistě dosti předsedů výtečných, ale toho jsem často postrádal, že soudce, vstupuje do soudní síně, ty malé marnosti a slabosti lidské nenechává, řekl bych, v šatně a nezasedá k soudu, pamětliv sice slova: »Homo sum et nil humani a me alienum puto«, se vším porozuměním pro lidské slabosti a se zákonně přípustnou mírou shovívavosti, avšak jakoby bytost postavená mimo všednost dne a lidí.

Shrnuji své vývody v tvrzení, že lze dojíti i s našimi porotami k lepším výsledkům, budou-li správně sestavovány komise, jež sepisují prvotní listiny porotců, budou-li komise ty přísně dbáti toho, aby do seznamů porotců nedaly než osoby opravdu počestné, poctivé, rozumné a charakterní a budou-li dále z těchto seznamů pro roční seznamy vybíráni jen ti nejlepší a budou-li takovému výkvětu nejsprávnějších občanů a občanek co vůdci na cestě ku nalezení spravedlnosti předsedati soudci vynikající nejen vědomím právnickým a ctnostmi občanskými, ale i mocí své osobnosti a svým taktem.

Že musí vedle toho denní tisk zdržeti se všeho, co by mohlo brániti tvoření vlastního úsudku porotců, jest samozřejmé. Proces se sázavskými pytláky, během něhož bez jakýchkoli ohledů propadla celá řada listů pro projevy tomuto požadavku se příčící konfiskaci, jest důkazem toho, že přehlídka tisku nezanedbá na příště v tomto směru svých povinností a potlačí konfiskací vše, co by objektivní průběh porotního líčení mařilo. To stačí. Subjektivního stíhání, jež patřilo by podle nejnovější judikatury ostatně před porotu, nebude třeba. Referenti ze soudní síně odvyknou si sami takový škodlivý způsob psaní, naučí je tomu ostatně odvykati i škody, které jejich listům konfiskace způsobí.

Tolik o tom, co lze učiniti na zlepšení výsledků porotních líčení bez změny platného práva. O tom, jak bylo by lze věci pomoci změnou nynějších zákonů, musel by býti větší článek. Bylo by v něm zejména pojednati o tom, které trestné činy mají býti přikázány budoucně porotám, má-li se vyloučiti úplně nebo aspoň co nejvíce z trestního zákona trest smrti, nemá-li se změniti složení komisí, jež sestavují porotní i roční seznamy, neprospělo-li by věci, kdyby porotní soudy nekonaly se u všech krajských soudů, nýbrž jen v některých městech, je-li žádoucí zrušiti právo odmítací, ale sprostiti od dalšího výkonu funkce porotce, který v jednom období již třikráte zasedal a o sproštění žádá, dále muselo by se uvažovati o dělení otázek porotcům kladených (máme je již do jisté míry na Slovensku, nemohlo by býti však takové, jako píše Dr. Bouček — jeho otázka, lákající odpověď na zabití, je skoro podskokem) přítomnost předsedy při poradě porotců, spolupůsobení poroty při vyměření trestu, odůvodňování i porotních rozsudků a význam žádosti porotců, aby na odsouzeném nebyl vykonáván trest smrti. Bylo by dobře, kdyby povolaná péra se o těchto otázkách rozepsala.

Věda a práce

Jar. Werstadt:

Bankrot českého dějepisectví?

(Druhá hrst poznámek k Rádlově knížce »O smysl českých dějin«.)

V posledním asi čtvrtstoletí bylo zejména v německé filosofii věnováno mnoho pozornosti problémům historické vědy a filosofie dějin. Jde tu na prvním místě o formální otázky historicko-filosofické, o historickou metodologii a logiku, o teorii historického poznání (čili historickou noetiku). Vymezit předmět historie, povahu a cíl této vědy, základní pojmy a metodický postup, s jichž pomocí svého cíle dochází — to stává se předmětem pronikavého zkoumání a rozboru v rostoucí literatuře filosoficko-historické. Výsledek tohoto úsilí, představovaného jmény Windelband, Rickert, Troeltch, v Italii Croce atd. (nejmenujeme celou řadu jiných a menších) lze shrnouti tak, že historická věda u těchto filosofických teoretiků, z nichž někteří jsou zároveň skutečnými a vynikajícími historiky, je jasněji a ostřeji než dosud odlišena od věd přírodních, že je popírána jednotnost vědecké metody, to jest uplatňování pojmů a hledisek vypracovaných na poli věd přírodních ve vědách historických (»metodologický naturalismus«) a že historická metoda je stavěna v protiklad k metodě historické.

Klade se důraz na to, že oproti vědám přírodním, jež pravidlem hledají ve zjevech, co je jim společné,

vytvářejí proto pojmy druhové nebo zákony všeobecné a volí pojetí generalisující, historie má právě naopak zájem o to, co je na zjevu zvláštního a jemu vlastního, jde jí tedy o zjevy jedinečné, které se neopakují a značí vždy něco nového, původního, její pojetí je tedy individualisující. Protože však z rozmanitého obsahu historického zjevu nebo pochodu není všecko historicky významné, historik rozlišuje, co je v něm podstatné a nepodstatné, což je možno toliko s hlediska určitých hodnot; naproti tomu není takových vztahů předmětu k určitým hodnotám ve vědách generalisujících, jimž podstatné na zjevech je, co je společné a všeobecné. S tím souvisí i odlišná povaha a smysl pojmů historických oproti pojmům, jež tvoří a s nimiž pracují vědy přírodní. Historický pojem má vystihnouti historický zjev v jeho individuálnosti a celistvosti a je vždy obsahově tím větší, čím více se jeho objem zvětšuje, to jest, čím více zjevů zahrnuje na př. (táborství, česká reformace, reformace vůbec); naproti tomu všeobecný pojem ve vědě přírodní s rostoucím objemem stává se obsahově chudší (lev, ssavec, obratlovec, živočich). Nejde nám tu o podrobnější a úplnější výklad těchto metodologických problémů, v řadě knih systematicky rozvinutých a osvětlených; spokojíme se konstatováním, že jejich řešení u zmíněných filosofů v celku souhlasí s praksí historické vědy, z níž také vychází a jíž je potvrzováno.

Naproti tomu Rádl ve svých výkladech o metodě historické uvažuje tak, jakoby nebylo podstatného rozdílu mezi předmětem, cílem a povahou historie a přírodovědy, jakoby tudíž také jejich metoda byla jedna a táž. U profesora filosofie přírodní zaráží, ba přímo pohoršuje, jak lacině se vypořádává s promyšlenou a soustavnou prací historicko-filosofických teoretiků. Nepokládá prý jejich rozeznávání za »úplně správné«, protože prý také přírodovědec líčí a popisuje a »také k popisu Napoleona je zapotřebí abstraktních pojmů jako válka, republika, revoluce atd.« Na jiném místě Rádl jen paušálně a zřejmě odmítavě se zmiňuje o »Windelbandově a Rickertově pokusu zachrániti romantickou historii proti moderní vědě«. To je všecko! Ale v tom málu se hlásí několik zásadních nepochopení a omylů. Moderní věda podle Rádla je toliko věda pojmotvorná, to jest taková, která se nespokojuje jako věda starší pouze popisováním skutečnosti a sbíráním fakt, nýbrž vytváří celou soustavu pojmů, kterými jednotlivé zjevy a pochody co nejpřesněji vyjadřuje a formuluje, která staví nové teorie, jež experimentálně ověřuje atd. Moderní věda je vůbec — praví Rádl — aktivnější a výbojnější. Nuže, k takové moderní vědě naše současná historie prý má náramně daleko. Jako zastaralá přírodověda také ona prý utkvívá na faktech a popisu skutečnosti. »Popsati co nejpodrobněji a nejpečlivěji život mravenců; podati podrobný obraz krajiny: vypsati život hrdiny od narození do smrti se všemi podrobnostmi je cílem této vědy.« Jak je patrno, Rádl nejenom že nechce vidět v našem dějepisectví více než popisování, ale on dokonce popis mravenců nebo krajiny nebo velkého muže staví tak asi naroveň, to jest patří naň stejně s vysoka. Tady máme Rádlovo zoologické pojetí, které — zdá se — zapomíná, že svět přírody a svět lidské duše staví jiné úkoly a klade jiné požadavky těm, kdo je ať už jen popisují nebo vykládají a pronikají. Životopis Napoleonův v rámci evropských dějin na rozhraní 18. a 19. století je zajisté poněkud jiný úkol než vylíčení života krále zvířat uprostřed Sahary. (Prof. Rádl ovšem si pomohl v diskusi od této námitky snad vtipným, ale rozhodně na výsost zoologickým míněním, že Napoleon byl také pěkné zvíře!) Ale dějepisectví ani u nás není jen životopisectvím, při němž často psychologický výklad převládá nad historickým; je častěji líčením a výkladem určitých historických období a hnutí s jejich lidským mraveništěm, při čemž úkol historikův je mnohem, mnohem méně jednoduchý a snadný, než si jej představuje Rádl. Historik totiž nikdy nelíčí historický zjev — ať je to již velký jednotlivec nebo nějaké hnutí myšlenkové a společenské — osamocený, nýbrž vždycky v souvislosti jednak se světem jej obklopujícím, jednak s vývojem předcházejícím i následujícím, tedy v souvislosti — názorně řečeno — horizontální a vertikální. Už z toho je patrno, že jde tu o něco více než o jakousi pasivní reprodukci minulých dějů, že tu jde o jejich výklad a vysvětlení, o to, proč byly a proč byly právě takové jaké byly, jaký měly význam a smysl v celém vývoji atd. Úkol je o to nesnadnější, že běží většinou o zjevy, doby a situace dávno minulé a namnoze cizí myšlenkovému a mravnímu světu, civilisačním podmínkám a společenským řádům historikovy doby, takže je třeba zvláštní schopnosti vnořiti se v tyto vzdálené a cizí světy a vzkřísiti a pochopiti je v celé jejich rázovitosti a odlišnosti. Obtíž se nadto zvyšuje tím, že historik při svém díle snažícím se o evokaci minulosti opírá se o kusé prameny zachované, jejichž řeči musí rozumět. (Odtud formule, že historie je vědou ne o tom, co se stalo, nýbrž jen o tom, co se zachovalo, že se stalo!) Zde má proto historie mnoho společného s tvorbou uměleckou a zde nachází své dobré odůvodnění názor, že dějepisectví velkého slohu je nejenom vědou, nýbrž i uměním, ano někteří soudí, že je tímto více než oním. Prof. Rádl, nechápaje dobře uměleckých prvků v díle historickém, domnívá se, že jde toliko o otázku pěkného líčení a krásného slohu, nikoli o ono »résurection de la vie intégrale«, v němž Michelet vlastní úkol dějepisu.

V tom smyslu aspoň Rádl namítá, že přece Buffon také líčil dokonalým slohem živočišstvo a že požadavek uměleckosti nevadí vědecké povaze historie stejně jako přírodovědy. Vůbec pročítá-li historik tyto metodologické úvahy přírodovědcovy, má dojem, že se tu mluví jazykem jemu nesrozumitelným. Neboť co mu poví Rádlova chvála vymožeností moderní vědy na př. biologické, která pomocí experimentu může objevovati fakta, jež jsou plodem teorie, sotva se v přírodě vyskytují a přece jsou vědecky důležitější než spousta fakt v přírodě skutečně existujících? Což historie má vůbec možnost nějak experimentovati a tvořiti nová fakta?

Prof. Rádl ukazuje — jak jsme pověděli — zejména na díle Hanušově, že naše dějepisectví v jednostranném shonu po faktech zapomíná na dokonalejší, přesnější vypracování pojmů, s nimiž pracuje, tedy na něco, co je podle něho karakteristickým znakem vědy nové, vědy moderní. Řekli jsme, pokud i historikové v Hanušově případu mohou připustiti výtku Rádlovu. Avšak Rádl nechápaje podstaty a zvláštnosti historické práce, projevuje opět a opět, když mluví o myšlenkové konstruktivní práci historikově, představy a názory těžko přijatelné. Praví na př.:

> »Renaissance i reformace jsou možné pojmy historické; úkolem historikovým jest je přesně definovati (nikoli jen in abstrakto, nýbrž právě renaissanci a reformaci na po-

čátku nové doby) a ukázati, jak skutečnost této definici odpovídá.«

Takovou představu o poměru historických pojmů k historické skutečnosti může mít jen vědec, který má před očima postup věd přírodních, jak o něm jinde mluví: utvořiti si nějakou teorii a fakty, třeba i experimentálně získanými, ji dokazovati. Historikovi se však zdá, že se tu přirozený pořádek věcí staví na hlavu. Historik nevidí svůj cíl v tvoření pojmů a definicí, které poznáním historické skutečnosti by ověřoval, nýbrž naopak svůj cíl spatřuje v poznávání této skutečnosti v její individuálnosti a jedinečnosti, v její souvislosti dobové i vývojové, při čemž pojmy, které tvoří, jsou mu prostředkem k tomu, aby vystihl její obsah a smysl jako celku. Historik nad to těžko může rozuměti řeči, v níž se n a p ř e d mluví o definování a dokonce o p ř e s n é m definování nějakého historického zjevu a teprve p o t o m o poznávání historické skutečnosti samé. Podobně neujasněné a s hlediska historikova převrácené představy prozrazují Rádlovy výroky jako: »faktum závisí na pojmu a od něho dostává svoji formu«, nebo: »Že se naši dosavadní metodou českého dějepisectví nedá o renaissanci nic povědět, jest jasno; sám problém renaissanční jest této historii cizí, protože jeho v ý c h o d i s k e m j e p o j e m, nikoli zapsané faktum, které jediné tato historie hledá.«

Otázka tvoření historických pojmů je z nejdůležitějších problémů a úkolů, jak vyšší vědy historické, tak moderní filosofie a dějin. O úkolu a povaze filosofie dějin a jejím poměru k vlastní vědecké práci historické nebo na druhé straně k nové vědě sociologické panují u nás dosud názory namnoze neujasněné a s hlediska historikova nesprávné, jak toho jsou dokladem na př. i některé výklady dra Chalupného v I. díle jeho »Sociologie«. Není tu místa na obšírné teoretické výklady; musí nám stačiti několik zásadních poznámek. Stejně jako moderní filosofie vůbec buduje na poznání a odborné práci jednotlivých věd, spočívá také moderní filosofie dějin na půdě vědeckého poznání historického. Jejím úkolem pak je konstrukce dějinného vývoje, jež se zakládá na vystižení jednotlivých závažných činitelů a hnutí dějinných pomocí všeobecných pojmů a na poznání jejich souvislosti a jejich významu pro další vývoj. To však může být také dílem historie na vrcholcích jejího tvoření. U filosofa dějin přistupuje k tomu ještě jako podstatný činitel zájem o přítomnost a zítřek, nejen retrospektiva, nýbrž i perspektiva vývoje, postižení jeho tendencí do budoucna, jeho smyslu a cíle. Filosofii dějin běží o jakousi kulturní syntésu přítomnosti, založenou na pozvání a zhodnocení dějinných sil, jež ji připravovaly a vytvářely, a o pochopení dalšího směru vývojového — to vše ve službách života, pro jeho potřeby a snahy. Protože však také historie ve své praksi, aspoň má-li co činiti s dějinami posledních století, v nichž bezprostředně nachází kořeny a počátky současné společnosti a kultury — zřídka se spokojí hodnocením historických zjevů toliko v rámci jejich doby, nýbrž hodnotí je i ve vztahu k přítomnému životu a jeho hodnotám, zůstává v každém případě mezi vlastní historií a historickou filosofií přechod nenáhlý, hranice plynulá. K tomu, aby se historik nebo filosof dějin odhodlal hodnotiti historické zjevy a historický vývoj s hlediska určitého ideálu, je třeba, aby se pro něj dovedl rozhodnouti, aby v něj dovedl věřiti. Určitá kulturní víra je tu tedy sloučena s pronikavým a jemným chápáním skutečností dosavadního vývoje; čin osobního rozhodnutí jde tu ruku v ruce se schopností kritického a sebezapíravého vědeckého poznávání.

S hlediska takto pochopeného poměru mezi historickou vědou a filosofií dějin, mezi historickými fakty a dějinně filosofickou konstrukcí budeme lépe rozuměti některým projevům našich historiků než prof. Rádl, který v nich spatřuje toliko předsudky a bludy »staromódní vědy«. Napsal-li na př. Pekař, že

> »dříve než možno budovati paláce dějinně filosofických konstrukcí, je třeba vyšetřiti co nejspolehlivěji a nejúzkostlivěji povahu a jistotu fakt, t. j. připraviti pečlivě každý jednotlivý kus kamenické práce co do formy i výběru materiálu,«

je to samo o sobě správné zdůraznění nutnosti, aby filosofie dějin pracovala s historickými skutečnostmi vědecky spolehlivě vyšetřenými.

Ale ovšem tento výrok nesmí znamenati, že stále možno odkládati na neurčito pro detailní, monografickou práci o menších kompleksech historických faktů onu historicko-filosofickou konstruktivní práci, která je potřebou samotné vědy, nemá-li se utopiti v moři více méně mrtvých objevů řemeslného odbornictví a ztratiti kontakt se životem a význam pro život. Neboť život společností, národů, generací má nutně potřebí takové orientace ve vývoji, takového zhodnocení dějinných sil, z nichž vznikla přítomnost a jež ukazují do budoucnosti. Arnošt Troeltsch pověděl o tom několik případných slov (v úvodní úvaze svého znamenitého pojednání o významu protestantismu pro vznik moderního světa):

> »... tvoření historických pojmů a konstrukcí objímajících jednotlivé doby s jejich dějinnými mocnostmi a tendencemi předpokládá jednotlivé bádání a je na něm závislé; má své zvláštní nebezpečí a scestí nesprávného zevšeobecňování a bude velmi skromné v poměru k vlastnímu odbornému badání. To však nemění ničeho na tom, že musí býti vždy znovu podnikáno a že v něm dochází výrazu vlastní historické myšlení. Ono jediné umožňuje seskupovati zpracovaný materiál pro další práci, vypracovati souvislosti a přinésti nové otázky v poměru k látce; ono jediné především umožňuje seskupovati zpracovaný materiál pro další práci, vypracovati souvislosti a přinésti nové otázky v poměru k látce; ono jediné především umožňuje dosíci mlčky sledovaného hlavního cíle historie, porozumění přítomnosti. Konstrukce tato nechce po způsobu starých teologických učení objevovati cesty Prozřetelnosti nebo po způsobu Hegelovu zaznamenávati nutnou explikaci ideje nebo po způsobu psychologického positivismu konstruovati nutný postupný sled určitých duševních stavů. Chce ryze v rámci zkušenosti formulovati jen rozličné velké mocnosti našeho dějinného života ve všeobecných pojmech a osvětliti skutečný kausální poměr těchto mocností zakládajících moderní svět.«

Není pochyby, že jako je nutno na adresu filosofů druhu Rádlova odškrtnouti Troeltschova slova o závislosti konstruktivní práce historicko-filosofické na jednotlivém badání a o její skromnosti v poměru k tomuto, je na druhé straně třeba zdůrazniti důležitost a nutnost této práce na adresu naší současné produkce historické. V tom smyslu jsem soudil v závěrečné kapitole své studie o »Politickém dějepisectví XIX. století a jeho českých představitelích«, v níž jsem se snažil též formulovati tendence a tužby mladší generace.

Dnes je v naší historické vědě analogická situace, jakou líčí Mareš, pojednávaje o stavu věcí ve vědách přírodních:

»Potřeba kritické filosofie v přírodní vědě vyplynula též z rostoucí specialisace výzkumů. Odbornictví již ohrožovalo souvislost přírodovědného celku. Nastala takořka tovární výroba výzkumů, fakta hromadila se do nepřehledna; a věda stávala se — prací v laboratoři. Výlučně analytický směr vědeckého badání vzbudil potřebu synthese, vyhledávání souvislostí. A tak dochází platnosti též synthetická, myslecí práce, vedle práce v laboratoři.«

Prof. Rádl ovšem dílem ignoroval, dílem dokonale zkreslil smysl mých úvah. Prý »i tam, kde se protestuje proti bezduchosti(!) moderní naší historiografie, hledá se příčina v přílišné vědeckosti a v nelostatku »vzletu«, cítění lidového a národního«. Tak prý soudí Nejedlý ve svém článku »O národním dějepisectví« a v podstatě stejně prý píšu já ve zmíněné studii. Rozumí se, že naše zažehnávání přílišné vědeckosti, volání po vzletu atd. je úplně vybájeno. Je to nová ukázka, jak buď ležerně nebo neloyálně dovede Rádl zacházeti s projevy druhých.

Po všem tom, jak Rádl buď přehlíží nebo skresluje kritické projevy nespokojenosti s českým dějepisectvím, jež vyšly v posledních letech z jeho obce samotné, máte dojem, že Rádlovi téměř záleželo na tom, aby ukázal, že nikdo z celé české obce historické, z mladých ani starších, nemá tušení o nedostatcích naší historické vědy nebo tuší-li přece, že něco není v pořádku, neví, kde to vězí a propadá zase jenom té »starožitné vědě«. Teprve Rádlova vtipná diagnosa připadla na smrtelnou chorobu pacientovu a pan profesor předepsal mu svůj metodický recept. Bohužel je z velké části zhola nepotřebný a historie, která by chtěla užívati některých jeho předpisů a rad, přestala by vůbec býti historií.

Jak vypadá Rádlova moderní teorie a metoda historické vědy v praksi, poznáme ještě z jeho nešťastné obrany dějinně filosofické koncepce Masarykovy. Nešlo nám v těchto poznámkách k všeobecné části Rádlových úvah o to, dělati naší historické vědě advokáta za každou cenu. Že nám opravdu o to nejde, bude patrno i z našeho stanoviska ke sporu této vědy s Masarykovou historickou filosofií. Ale chtěli jsme ukázati, že kritická bilance, kterou jí prof. Rádl sestavil, není s to, aby ji přiměla k ohlášení bankrotu. Neboť odůvodňuje-li Rádl své kapitoly poukazem k tomu, že u nás v otázkách, jichž se týkají, »zmatek je veliký«, kritický čtenář jeho knížky brzy shledá, že zmatek v autorově myšlení je větší! V jeho úvahách lze spatřovati »předpoklady k diskusi« (tak zní podtitul knížky!) většinou jen v tomto záporném smyslu: ukazují, jak by se o základních problémech historických myslit a psát nemělo.

Literatura a umění

Robert Kemp:

Nadrealismus.

Kdo že se tak vyjádřil? Mac-Orlan? Či snad Francis Carco? »Nadrealismus je prý pořádný nesmysl!« Nejspíš asi, podle všeho. Ale zabývali se jím docela vážní lidé. Jeho proroci nejsou žádní hlupáci; a hned André Breton, který sepsal známý Manifest nadrealismu, je docela šikovný chlapík: dovede zaplíst do svých vývodů všechny nesprávné nápady tak zábavně, že si musíte dát velmi dobrý pozor, abyste v jeho společnosti nepřišli o rozum. F. Soupault, který se také dříve hlásil mezi nadrealisty, je velice talentovaný člověk. A první knihy J. Delteile slibovaly takového vynálezce slohových obrazů, že by nad nimi mohli zblednout závistí Morand i Giraudoux.

Ostatně, i soudí-li někdo, že jde o nesmysl, musí se uznat, že vystupuje s takovou spletitou metafysičností, jako nejkrásnější orientální a germánské směry. A vůdcové nadrealismu se zařídili tak, že jim v čele táhne jako předvoj celá kohorta vysoce vážených básníků, jakými jsou Dante a Shakespeare, Hugo, Poë, Baudelaire, Rimbaud a Mallarmé, takže se nikdo neodváží zahájit na ně palbu, dokud se dobře nezajistil, že se nedopustí z nedopatření nějakého zločinu laesae Majestatis.

A pak, mluvit o nadrealismu je lepší než hrát mah-jong. Co je to tedy, ten nadrealismus? Stará věc v novém vydání, jak hned uvidíte.

Definici jeho naleznete na stránce 42. Bretonovy knihy — »Nadrealismus, podstatné jméno, rodu mužského. Psychický automatismus, jímž usilujeme slovy nebo písmem nebo také jinak o vyjádření skutečných myšlenkových pochodů. Je to diktát myšlenky, osvobozený ode vší rozumové kontroly, od jakýchkoli estetických nebo mravních zřetelů.

Dejme tomu, ku př., že vám dá někdo do ruky arch čistého papíru a pero a požádá vás, abyste napsal bez rozmyšlení vše, co vám právě táhne hlavou. Napíšete: »Sonorní byt! Parkety jsou jediný ohromný pedál. Čas od času otřásají hromové rány nádhernými stříbrnými příbory z doby Inků. Známe mnoho druhů zločinů z vášně, které by všechny dovedly ohromně vzrušit přátele varianty...« Moliérův pan Jourdain by asi shledal, že to je notná motanice. Uznávám nicméně, že pan Jourdain tu není zaručeně spolehlivým soudcem. Tato ukázka je vzata z knihy A. Bretona samotného »Rozpustný jed«, sbírky to drobných próz, které vydal po svém slavném Manifestu, ukázky po receptu. Toto je jiná, vyňata z prvního čísla Revoluce nadrealismu, revue, která má nové evangelium hlásati celému světu: »Střelhbitost lampových jehel vnáší nám do mozků zázračnou houbu, z níž zlato oprchalo. Och! kdyby kosti byly tak nadmuté jako řiditelné vzducholodě, navštívili bychom mrákoty Mrtvého moře. Cesta je stráž, postavená proti větru, jenž nás proniká a budí v nás úzkost před naší křehkou manifestací rubínového jasu...«

Připusťme snad, že tyto věty nebyly přehlédnuty, zkorigovány, a schválně uměle překrouceny. Já tomu nevěřím, a v tomto nadrealismu vězí pravděpodobně lživost a neupřímnost, že je z ní člověku až nevolno. Je to v podstatě líný bzukot mozkového stroje, spuštěného na prázdno. Myšlénky, obrazy jdou za sebou bez nejmenšího logického uřadění. Není tu výběru; všechno je dobré. Rozum je vyhozen na ulici a myši mají volnost.

Ale poví mi někdo, proč je tento »psychický automatismus« reálnější než kontrolovaná, soustavná, přísná práce rozumující myšlenky? Rozum je reálno, právě tak jako šílenství; logické usuzování tak reálním jevem jako plácání. A jsou-li nadrealisté v právu, přikládajíce snům významnost a důležitost, nemohou proto ještě tvrdit, že sen je reálnější než bdělé myšlení, nepořádek reálnější než pořádek, náhoda než logika, nevědomo než vědomo. Pokřtili svůj směr velmi nevhodně.

A co konec konců v tom všem vězí? Starý rozpor mezi instinktem a rozumem, mezi fantasií a abstraktní rozumovostí. Jsme vlastně hozeni pořádně do zadu: srdce a rozum; romantismus a klasicismus... Stará hádka ožívá věčně v novém zbarvení. Uvidíte, že celý »nadrealismus« je pouze nedochůdče romantismu a možná neplodné; zatím se aspoň ještě čeká na jeho velké činy.

— Všimněte si ještě něčeho. Nadrealismus se zmocnil Freudovy psychoanalytické metody. Základním pokusem psycho-

analysy jest nařídit nemocnému, aby mluvil nebo psal rychle a úplně nazdařbůh, při čemž se mu poradí, aby se vůbec nekontroloval, aby zachytil všechny , i nejztřeštěnější obrazy, které se mu namátnou, aby nezamítal žádných, sebe nepravděpodobnějších nápadů. Duševní lékař se pak sklání nad touto hromadou myšlenkových odpadků; někdy se mu podaří objevit v ní, čím vskutku se jeho nemocný nejvíce v mysli obírá, co si sám sobě ostýchá doznat a které tajemství vězí v hloubi jeho podvědomí.

Je věru trochu povážlivé budovat literární teorii na teorii psychiatrické. S freudismem to ostatně dopadá dosti bledě. Doktor Maurice de Fleury teď právě napsal: »... Tato ohromná neslušnost a hrozné, enormní poblouzení... je mrtvo, zabito mužným, zdravým rozumem a jadrnou ironií francouzské kritiky. Máme dnes právo po krásných diskusích v psychiatrické společnosti, po neodolatelně průkazném díle G. Blondela a po krvavě řízné satiře M. Bolla říci, že z ní zbývají jen střepy.« Automatické diktování Freudovo je už jen pouhou hříčkou. Snad se ještě hodí k pobavení za dlouhých zimních večerů a konečně, proč by si nemohli lidé v roce 1925 hrát na »nadrealismus«, jako se před padesáti lety hrávalo na »nápovědi« nebo na »sekretáře«?

Co diskredituje teorii nadrealistů s hlediska »literární tvorby«, je toto: vylučují usuzování, vylučují vůli, ale ať zkusí vyloučit také paměť! Výplody nadrealistů jsou hotový galimatyáš rozličných, buď osobních, buď převzatých vzpomínek. A když už jednou byla vyhlášena vojna čistým pojmům, které prý neodpovídají skutečnu, — to víme od Bergsona, kterého také je možno řadit mezi předchůdce nadrealismu — pak se mi zdá velice protismyslným, užívají-li ještě vůbec s l o v, to jest pojmů v pravém, čistém stavu, a házejí jimi ve vzduchu, jako když věštkyně budoucnosti vyhazuje špendlíky, aby po dopadu zkoumala, dá-li se něco z jejich hromady vyčíst... V »nadrealismu« je mnohem méně »realismu«, než v kombinacích magických čtverečků, v nichž aspoň rozum a vůle matematikova jsou nepochybnými r e a l i t a m i.

Rozumím zcela dobře, že leckterý nadrealista — ovšem upřímný nadrealista, který nešvindloval a který čte po sobě svůj diktát, tak jako medium v transu si čte, co mu nadiktoval Koperník nebo Me de Ségur — se probírá svým dílem se skutečnou zálibou. Má snad i okamžiky příjemného překvapení. »Kde se jen v mém mozku vzaly všechny ty roztomilé věci?« A pak hlavně, vděčí za ně přece jen sobě samému, ne někomu druhému, neboť vše vzešlo z jeho duševních zásob.

Proslýchá se, že nadrealismus se staví za ofensivu, která se vede v přítomné době z dalekého východu proti lidské osobnosti. Benjamin Crémieux upozorňuje, že literární rok 1924 vyznačuje »rozrušení osobnosti«. Nejde už o to ukázat, co v bytosti lidské je stálého a nezměnného, nýbrž dokázati, že naše »osobnost« se neustále mění a že jest jí naprosto nemožno zachytit sebe samu. To arci je pravda na příklad pro Proustovy žáky, poněvadž zahledíme-li se pozorně do svého nitra, najdeme ovšem v jediné duši spoustu odstínů, nesčíslných odporů a neobyčejných komplikovaných vírů. Nezdá se mi však, že přílišným analysováním se lidská osobnost rozrušuje. Mohlo by se tu užít proslulého výroku: »Trochu analysy ničí cíl jednoty, cit osobního já; mnoho analysy jej opět vrací.« Co se tkne nadrealismu, jsem přesvědčen, že není vůbec osobnější »literatury«. Není to ještě tak každému zjevno, poněvadž je málo nadrealistické literární produkce. Ale brzy se ukáže, že opravdově míněný nadrealismus disponuje jen velmi omezeným počtem obrazů, vzpomínek, myšlenek a že přešlapuje stále na jednom místě. Nadrealisté budou housti neustále stejnou monotoní písničku.

Anebo se vrhnou na umělý nadrealismus... A vlastně to už dělají. Jsem jist, že panu A. Bretonovi dalo hodně práce, než napsal:

»... Vracím se, mé kročeje se vracejí také, ale nevím kam se vracejí. Dívám se do jízdního řádu; jména měst byla nahražena jmény osob, jež mi byly dosti blízky. Pojedu do A..., vrátím se do B..., přesednu v X...? Ano, ovšem, přesednu v X... Jen abych nezmeškal nudu! Teď to máme: nuda, krásné rovnoběžky, ach! jak krásné jsou rovnoběžky na boží kolmici.«

Tu možno už věru říci, že jde jen o afektované slovní hříčky. V tom není za mák ani nevědoma ani nadreálna. Je to, chceme-li, chvílemi vtipné, a je-li čtenář v dobré náladě, také humoristické.

*

Lidé si už zvykají na halucinační tón jistých nadrealistických výplodů; a objeví v nich často šťavnaté a znamenité skupiny obrazů. Jsou nadrealisté, kteří se nepřijímají hned. Když se nalovili dosti ve svém podvědomu a dali si do syta svého »automatismu«, přebírají svůj úlovek a udělají vám opravdovou radost. Přečtěte si jen na př. M o d l i t b u n a E i f f e l o v ě v ě ž i od Giraudoux-e, a budete unešeni. A na právě takové a podobné nadrealistické výrony narazíte při letmém jen prolistování knihy P. Moranda. Oba, i Giraudoux i Morand tu pracovali jako nadrealisté, ale aspoň s houževnatou vůlí a nejsubtilnější logikou.

A k tomu asi dojdou pánové Breton a spol., epigoni, považujíce se za demiurgy. Prozatím to jsou pouze opozdění romantikové. A chtějí-li hledati předky, najdou, že nepochybně je víží rodná pouta s romantiky německými. Novalis formuloval takto před sto lety »poetiku« nadrealistů: »Básník musí sám sobě být jevem... Jsou možné povídky s jediným spojujícím poutem, jímž je asociace ideí, p r á v ě t a k j a k o v e s n u; básně harmonicky krásné výraznosti, ale vůbec bez pojítka a ú p l n ě b e z e s m y s l u; nanejvýše několik isolovaných strof by si zachovalo srozumitelnost, jako úryvky vypůjčené odevšad a u nejrozmanitějších objektů. Smysl poesie má mnoho styčných bodů s š í l e n s t v í m v ů b e c.«

Nadrealismus, jak patrno, ničeho nevynašel.

Poznámky

Je prý demokratem. Pan profesor Nejedlý má jakési potíže: byl by rád demokratem, ale při tom by chtěl být i komunistou; připojil se k Leninově gardě, ale nechce se zřeknouti citátů z Masaryka; tleská ruskému způsobu řešení sociální otázky, ale při tom by rád pro sebe sehnal nějakou českou tradici. Poněvadž tyto věci, demokracii a komunismus, Masaryka a Lenina, Čechy a Moskvu, Bedřicha Smetanu a revoluci nelze spojit věcně a opravdově, pokouší se o to p. prof. Nejedlý aspoň slovíčkářsky a falešně. Tak na př., aby přiblížil Bedřicha Smetanu aspoň poněkud thesím komunistické internacionály, udělal z něho, na základě jednoho místa v »Daliboru«, básníka Lumpenproletariátu, oné vyvržené lidové canaille, kterou tolik miloval Bakunin. K tomuto pojetí Smetanovy osobnosti postačilo p. prof. Nejedlému, že v »Daliboru« na jednom místě vystupuje i bezejmenný pražský dav, ne lid, ale ještě něco pod ním, jacísi vyděděnci společnosti, krátce Lumpenproletariát; hned prý se pozná, že Smetanovy sympatie patřily této vrstvě. Nad tímto novým pojetím Bedřicha Smetany vstávaly přirozeně okolostojícím vlasy na hlavě. Předně je to děsný způsob obcování

s umělci; podobným způsobem pokoušeli se kdysi Němci přivlastniti si kde kterého velkého evropského člověka. A za druhé, ztratíme-li už jednou cit a vkus a začneme-li jednou zacházeti s umělci tímto způsobem, pak by věru bylo tisíckráte možnější objeviti v Smetanovi agrárníka. — Jindy pan prof. Nejedlý, jenž odporučuje komunistickou revoluci, rozpomněl se na druhou stránku své bytosti a řekl si, že by bylo třeba odporučiti komunistickou revoluci nějakým českým způsobem a na základě ryze českých citátů; nejraději by dokázal, že od praotce Čecha až k panu Hakenovi, předsedovi komunistické strany, se nepřetržitě táhne táž myšlenková linie. Pan prof. Nejedlý tedy řekne, že ty strachy před revolucí jsou prý směšné, neboť už Masaryk řekl, že je třeba »revoluce hlav a srdcí«. Nad tímto spojením dvou revolucí vstávají okolostojícím opět vlasy na hlavě. Což je možno, že p. prof. Nejedlý nechápe, jak různé jsou to revoluce, a že není možno dovolávati se Masarykovy revoluce hlav a srdcí ve prospěch revoluce komunistické? Že není možno názor o nutnosti mravní a myšlenkové obrody uváděti na potvrzení názoru, že je třeba utvořiti bojovné proletářské setniny, sehnati pušky, vzíti kladiva a uškrtit posledního sociálpatriota střevy posledního továrníka? Lze těžko věřiti, že by pan prof. Nejedlý nechápal této různosti. Zbývá tedy již jen názor, že je to pokus o vědomý klam. Stačí-li p. prof. Nejedlému pouhé slůvko r e v o l u c e, aby v něm spatřoval důkaz oprávněnosti revoluce komunistické, pak se může stejně dovolávati na př. Jaroslava Vrchlického, jenž ohlásil revoluci českého verše. To vše plyne z toho, že p. prof. Nejedlý by rád spojil to, co normálními cestami spojiti se nedá. Chce-li býti logický, pak musí se zříci buď toho nebo onoho. Stal se komunistou, dokonce, jak sám praví, »levějším než komunistická levice«, ale rád by byl mimo to také ještě nejlepším demokratem. Ale to jest něco takového jako spojiti ideu lva s ideou vegetariánství. Nazvali jsme p. prof. Nejedlého, když jsme pozorovali, že se již zcela ztotožnil s věcí komunismu, »desertérem demokracie«. Prof. Nejedlý to nechce připustiti. On prý nedesertoval od demokracie, ale jiní prý desertovali. Píše:

»Kdo četl jen něco ode mne nebo mne slyšel na schůzích, ví, jak já stál a stojím proti censuře, proti obmezování práva shromažďovacího, proti oklešťování porot a zejména proti tomu systému libovůle, který u nás ohrožuje samé základy demokracie.«

Drahý pane profesore, kdo před říjnem r. 1918 jen něco četl nebo slyšel od Lenina, věděl, jak on stál a stojí na př. proti trestu smrti, dokud u vlády byl Kerenský. To proto, že trest smrti byl namířen proti komunistické agitaci na frontě. Ale kdo po říjnu 1918, po pádu Kerenského a vítězství bolševiků, jen něco četl od Lenina nebo ho slyšel na schůzích, věděl, jak Lenin stál a stojí jako nejrozhodnější přívrženec trestu smrti, který tentokráte byl namířen proti jeho odpůrcům, a věděl, že Lenin, pokud se týká trestu smrti, se vyslovil velmi zřetelně, že »kde se kácí les, lítají třísky«, a že v oboru proletářského teroru »vše je nám dovoleno«. Tehdy Lenin se vyslovil, že agitace proti trestu smrti byla právě jen agitací a že neví, proč by se měl jakéhokoliv druhu agitace zříkat. Víme velmi dobře, že všude bojujete proti censuře, proti obmezování práva shromažďovacího, proti oklešťování porot a proti libovůli. Také »Rudé právo« proti tomu bojuje a vůbec komunisté ve všech zemích proti tomu bojují. Dovolte však, pane profesore, otázku: za jakým cílem? Chcete snad říci, že byste vy komunisté neměli nic jiného v úmyslu než zavésti nejčistší formy demokracie, kdybyste se náhodou zmocnili vlády? Víte velmi dobře, že nic takového říci nemůžete. Ten Váš a »Rudého práva« boj za demokracii je právě jen agitací, nikoliv cílem. Víme přece všichni velmi dobře, že komunismus navždy opustil půdu demokracie a že v mnoha různých formách se vyjádřil, že se na demokracii vykašle. Víme přece všichni velmi dobře, že cílem komunismu jsou tuhé formy diktatury, nikoliv demokracie, k níž všichni teoretikové komunismu vyjadřují hlasité opovržení. Víme všichni, co je to taková diktatura. Dnes bojujete proti censuře; ale kdybyste vyhráli, nedovolili byste vycházeti žádnému tisku mimo tisk Vaší strany; bojujete proti obmezování práva shromažďovacího, ale máte v programu, vyhrajete-li to, povoliti právo shromažďovací a spolčovací pouze komunistům; bouříte proti tomu, že politické pře jsou odnímány porotám; ale ve svém státě byste politické pře předali k rychlému vyřízení Mimořádné komisi; bojujete proti libovůli zástupců dvou třetin lidu; ale po vašem vítězství by byly otevřeny cesty libovůli zástupců jedné desítiny lidu, a tuto libovůli bylo by možno daleko méně kontrolovat. To přece všechno každý ví, pane profesore: proč se tedy pokoušíte házet tímto způsobem písek do očí? Není to neupřímnost, hlásáte-li demokracii jako agitační prostředek a máte-li zcela jiné, zcela protidemokratické cíle? Říkáte, že jste demokrat, ale pak nemůžete býti komunistou, protože komunismus je tak málo demokratický jak jen možno. Nebo jste komunista? Pak můžete být demokratem, jen když se Vám to hodí k agitaci, a to je falešné a ošklivé. Tedy co jste vlastně? Nejste prostě jen — rozčilený člověk?

Dopisy

Volební reforma.

Pane redaktore!

Terezín, 15./VI. 1925.

Stavím se zcela za článek pana J. J. S. o volební reformě, jen jednu věc bych mu vytknul: zdá se mi být až příliš ohledupln ý, řekl bych bázlivý. Bohužel, u nás se již pomalu jinak psáti nedá. Řekl-li bych otevřeně to, co si myslím o chystané reformě volebního práva (a vždyt to ani volební právo není!) a co si myslí většina nás, byl by článek zabaven a konec konců by mne ještě zavřeli pro pobuřování. A ve mně se to bouří! Vždyt vše to, co se chystá, je soustavné omezování občanské svobody. Jakápak je zde svoboda? Musím volit lidi, kteří se mi nelíbějí, a pak jsem nucen respektovati veškerá nařízení, která tito lidé sestavují. A při tom se žádá (vlastně předpokládá jako samozřejmé), aby nebyla podporována oposice. Kam takto spějeme? Jak se bude vyvíjet náš poměr ke státu, k vládě a k zákonodárství státnímu vůbec? Přestává se již nyní vládní nařízení respektovat — to je počátek úpadku.

Je velkou chybou nás všech, že se hrozně pomalu odhodláváme k rozhodnému kroku. Máme stále v sobě kus otroka. Nedovedeme se ranám dříve opřít, až když jsou jak náleží citelné a četné (doufáme stále, že se více bít nebude). Začneme se opírat

včas, než bude pozdě. Až přijdou volby, zbyde nám již jen ta poslední zbraň: nevolit. A to není právě dobrá zbraň, cítíme to každý až moc dobře. Co dělat? Dovolte mi otázku: co je lepší: dát se poutat vázanými (a čerti vědí jak ještě vázanými!) kandidátními listinami, volit proti své vlastní vůli a čekat pak na ještě horší nařízení a omezování svobody — anebo se odhodlat nevolit? Ale to odhodlání musí být nejen hlasitě vysloveno, nýbrž vykřiknuto, aby si koalice uvědomila, že je nás mnoho, a že našim odhodláním nastává možnost velkého sesílení opposice v příštích volbách. Kdo můžeš, chop se práce, dej na jevo hlasitě svoji nespokojenost, aby nás bylo stále víc. Na stráž proti šněrovačkám! Uvědomme si, že nemáme lid pro vládu, nýbrž vládu pro lid, že jsou naši zástupci voleni, aby pro nás vládli a ne, aby vládli námi. *A—ško.*

O senátu.

Pane redaktore,

byl jste to, tuším, právě Vy, který jste v minulém ročníku »Přítomnosti« počal diskussi o našem senátu. Říkal jste, že senátu nepotřebujeme, páni senátoři se bránili, že prý ho naopak nutně máme zapotřebí, konec konců zase to usnulo a vše zůstalo při starém.

Máme prý před volbami. Nic určitého se, pochopitelně, neví. I koalice bývá ráda mystickou. Neví se ani, bude-li se volit do sněmovny poslanecké a senátu, nebo jen do sněmovny, ježto ústava zaručuje pp. senátorům delší život než jejich kolegům z parlamentu. Neví se tedy o těch volbách mnoho, ale přes to snad bylo by dobře, otázkou tou drobet hnout.

Přehlédneme-li činnost senátu až do dnešního dne a máme-li o tom podat zprávu, tu přicházíme do velkých rozpaků. Povídání o »ssacím papíru« je sice fráze, ale bohužel fráze pravdivá. Parlament »píše« a senát »ssaje«. A přes to, že »ssál« už hodně, nejde mu to k duhu a ne a ne se postavit na vlastní nohy. Totéž jste už ostatně i loni konstatoval Vy, pane redaktore, a skutečných, positivních změn od té doby nebylo.

Senát tedy živoří dál a nikdo neví, jak dlouho tato agonie bude trvat. Tu a tam nějaký křečovitý pohyb (viz nedávné projednávání některých předloh v senátě před parlamentem), to přece ještě není život!

Kdyby konečně páni senátoři se scházeli na své útraty, nikdo by jistě jim v té neviňoučké zábavě nepřekážel. Ale, jak známo, existuje u nás poslední dobou určitá věc, které se říká restrikce. A poněvadž pp. senátoři se nesjíždějí za své peníze ani za peníze svých stran, nýbrž za peníze státu, bylo by snad dobře, kdyby se i na tomto poli uplatnila ona snaha po restrikci. Uvažme, prosím, jen, co by bývalo bylo, kdybychom po 5 let uplynulého zákonodárného období nebyli měli senátu. Co by bývalo bylo jinak? Kdy senát zasáhl do politického, sociálního, hospodářského a osvětového našeho života tak, že bychom měli přesvědčení, že tu alespoň přece pro něco je? Prosím, přemýšlejte!

Těm, kteří mají jen trochu počtářské schopnosti, nebude za těžko násobit měsíční plat pp. senátorů jich počtem a pak výsledek znásobit počtem let, za nichž se »pracovalo«. Výsledek bude jistě úctyhodná suma. A podobná suma by měla opětně zatěžovati státní rozpočty pro příští zákonodárné období! Co jsme za ty peníze už mohli mít nemocnic, ozdravoven, divadel, zvýšení státně-zaměstnaneckých platů atd. atd. A vše to by bylo mělo jistě větší význam, než udržování slavného senátu.

Před posledními volbami byli socialisté zásadně proti senátu. Když šli do volebního boje, vztyčili heslo: Páni chtěli senát, my jim ho uděláme. Neškodilo by snad, kdyby mutatis mutandis socialisté se opětně vrátili k svému původnímu stanovisku. Věřím, že by to šlo, ale nevěřím, že to půjde. Koaliční praktiky se již příliš u nás rozmohly. Podotýkám to tedy jen pro celkový přehled.

Tedy restrikce na pravém místě! Zlí jazykové tvrdívají, že senát je zaopatřovacím ústavem pro přesluhující politiky. Co nevidět vstoupí u nás v život starobní pojištění, a o ty, kteří již se činně v politice nebudou moci uplatnit, bude v nejkrajnějším případě i takto postaráno. Je snad tedy ještě něco, co by existenci senátu odůvodňovalo?

Nejtěžší by ovšem bylo najít polit. stranu, která by se se vší energií o zrušení instituce senátu (a tím ovšem i opravy ústavy) zasadila. Čímž chci jen upozornit, že by to byl opět jeden vhodný článek do programu »strany nestranných«, jak o ní psala »Přítomnost« v minulých číslech. Jen dočkáme-li se jí!

S projevem úcty *H. S.*

Bankrot české vědy historické?

Pane redaktore,

článek Dra Werstadta ve 23. čísle Přítomnosti mi znovu potvrzuje, jak odmítavého přijetí se dostává poslední knížce prof. Rádla. Chtěl bych se jí poněkud zastati upozorněním, že má nicméně dobré filosofické jádro. Jako velká část projevů prof. Rádla z poslední doby jest i ona, pokud rozumím, reakcí na problém důsledného determinismu, resp. na jeho důsledky pro mravní praksi. Nechci rozhodovati, nejsa historikem, zda bylo šťastnou myšlenkou demonstrovati tento problém na českých dějepiscích, ačkoli nepochybuji, že ten druh determinismu, proti němuž Rádl bojuje, jest i v historii možný. Dostává se tam z přírodních věd přes t. zv. fysiologickou psychologii. Determinism jest nezbytným předpokladem exaktních a přírodních věd. Pokud se udržuje jen v této oblasti, není pro nás tak palčivý. Stává se jím tehdy, přestěhuje-li se také do psychologie. Tam dává potom odrůdu psychologie, zvanou fysiologická (mechanistická, materialistická), která redukuje pochody vědomí na procesy v nervovém systému, o nichž platí, nejsme-li náhodou vitalisty, principy mechanismu. Psychologie a všecky vědy v hierarchii, stojící nad ní, se tak redukují, ovšem že jen teoreticky, na fysiku. Podle toho pak všecko duševní dění, at individuální at kolektivní, není ničím více než kausálním sřetězením jeho hmotných substrátů. Kde pak ale zůstává naše volné úsilí, naše úmyslné rozhodování, naše mravní zodpovědnost? To jsou asi důsledky, jichž se prof. Rádl leká. Jeho knížka jest ovšem jen protestem proti nim, ne jich překonáním. Ale vždyť konečně ničím víc být nechtěla.

Mimochodem podotýkám, že sám nepovažuji mravní fatalism za nutný důsledek universálního determinismu, který jest pouhým principem výkladu, jehož užitím se nemusí pranic změniti v naší mravní praksi. Nemohu to zde dále rozváděti. Druhým východiskem by byla přísně empirická psychologie, jak ji dnes pěstuje třeba McDougall, a jejíž obecné zásady u nás formuloval prof. Krejčí.

Tolik jsem chtěl, pane redaktore, podotknouti za účelem, aby knížce prof. Rádla nebyly jen tak zhola upřeny všecky hodnoty. Její autor se hájil ve veřejné diskusi poukazem na to, že je filosofická, a že je tedy nutno ji vyvraceti filosoficky. Myslím, že měl pravdu.

V úctě oddaný Dr. *Zdeněk Smetáček.*

Aféra Habermanova.

Vážený pane redaktore!

Vaše glosa »Hledá se přiměřená pomsta« měla býti spíše nazvána: »Hledá se, jak zakrýti stopu«, ale Vám patrně nebyla známa tato okolnost:

Poslední ránu Habrmanovu jmenování vyslancem ve Vídni nezasadil ministr dr. Beneš, jak se snaží sociální demokraté namluviti lidem a snad i sobě. Byl to sociálně demokratický senátor z Mor. Ostravy, který se dostavil do kanceláře presidenta republiky a položil tam věcné námitky proti Habrmanovu

jmenování, námitky, které odůvodnil svou funkcí předsedy ústavně-právního výboru senátu. To ovšem sociální demokracie nemůže přiznati — stejně jako to, že onen senátor se nepřijel do Prahy zodpovídat představenstvu strany — musí svést odium své porážky na jinou hlavu.

V úctě Váš *I. H.*

O atheismu.

Pane redaktore,

doufal jsem, že po přání Dra Fuchse nastane vskutku konec debaty. Nenastal, nemohu si tedy uspořit malou poznámku p. Dru Vondráčkovi: Píšete: »... zůstal jsem křesťanem a katolíkem ...« Mýlíte se: Vy jste jím nezůstal, je-li pravdivý dodatek, kterým to odůvodňujete. Octneme-li se na poli, kde mluvíme o pravdě, nenahrazujeme to vykládáním o matrice. Každý skutečný katolík Vám potvrdí, že Vašeho vyznání je trochu málo. Ovšem, nejsa katolíkem, můžete být křesťanem. Myslíte, že se lidé nevzdávají státního občanství a jest tedy neodůvodněno vystupovat z katolictví.

Mně se zase zdá, že se před nemnohými léty náš národ »vzdal« státního občanství — rakouského. Filosofie Franze II. »Sit, quia fuit« se mi nějak nelíbí.

Jinak se hlásím v poměru k Bohu k Vaší první kategorii; ale děkuji protestantství, že mi dalo poznati Krista jako živého Spasitele a ne pouze učitele moudrých rad.

Dru Fuchsovi sděluji, že mé ohražení proti tomu, abych s ním nebyl v jedné frontě, bylo spíše pudovým zdůrazněním konfesního rozdílu; bylo zbytečné a spíše coram publico.

Nyní s ním jdu do jedné fronty i v tom, že prohlašuji i pro sebe konec debaty. *Dit.*—

Něco o družstvech.

Vážený pane redaktore,

dovolte mně, abych ve Vašem ct. listě mohl upozorniti širší veřejnost na poměry v místním družstvu a demaskoval tak poměry většiny našich družstev v republice vůbec. Tato družstva domáhají se neustále státních subvencí, které dosahují miliony Kč. Jak se s těmito bezúročnými »půjčkami« hospodaří a kam vlastně tyto obrovské obnosy každý rok utíkají, ukáží příklady, které zde uvedu.

Zdejší dělnický výrobní spolek vybudovaný na základě svépomoci, t. j. z veřejných peněz, jest moderně zařízený, opatřený moderními stroji a inventářem, prožívá krušnou hodinku »kapitalistické stabilisace«. Zatím co každý živnostník musí se svou živností probít těžkým životním a konkurenčním zápasem, tento podnik má tu výhodu, že má 16 prodejen, které jeho zboží jsou nuceny kupovati, čímž má zaručený odbyt a zároveň komitenta, který platí a musí platiti, jelikož má inkasso v rukou. Po tříletém hospodaření vykazuje skoro stotisícový nekrytý schodek a dožaduje se teď na ministerstvu poskytnutí 100tisícové bezúročné půjčky. Zatím co živnostníci těžce zápasí o každý haléř, musí příjmy urovnati s vydáním, platiti vysoké daně, tyto podniky hospodaří, jak se jim uzdá, daně dohromady žádné neplatí, ponévadž si udělají bilanci podle své chuti, provozny opatří si v místnostch domu postaveného na státní záruku, tudíž využívají veškerého dobrodiní zákona, měly by alespoň míti tolik pocitu zodpovědnosti, aby dokázaly nějakou prosperitu, když ne finanční, tož alespoň po stránce technické neb morální. Co však vidíme? Není zřízence, který by se po odchodu ze služeb společenstva o mzdu nesoudil, výrobky v dílně zhotovené jsou pod úroveň, čehož jest dokladem to, že třeba podnik stojí v dělnické čtvrti, dělníci chodí nakupovati jinam. Nyní na jejich žádost, státe, vládo prokletá, na kterou neustále nadávají, půjč jim peníze, aby měli co prodělávati. Takováto žádost by měla býti předmětem jednání v parlamentě, aby jednou byla učiněna přítrž tomuto překrásnému hospodaření veřejnými penězi neb penězi důvěřivých chudých lidí, kteří si je neschopnými, tupými a nezodpovědnými lidmi nechávají spravovati.

V otázkách personálních jsou poměry v družstvech stejné, ne-li ještě horší. Tyto socialistické podniky zacházejí s personálem hůře než t. zv. těžký kapitalista. A to jsou, prosím, vůdcové pracujícího lidu, kteří mu slibují ráj na tomto světě a nadávají denně na brutální jednání kapitalistů. Dostal jsem nedávno dopis od jednoho z postižených skladníků takového družstva, v němž žádá, abych veřejně zakročil a poradil mu, co má podniknouti.

Pro zajímavost uvedu: »... může-li mluviti o otázkách pedagogických svých robotářů středověký dráb, nemůže tak jistě činiti ředitel našeho konsumu, nemluvě ani o otázce vykořistování člověka člověkem v »socialistickém« podniku družstevním. Do podniku jsou přijímáni zaměstnanci všech barev, původu i povolání, jako na příklad ševci u Báti. Jaký jest plat obchodního zaměstnance v takovém podniku! Smlouvou zavazuje se skladník, že jest přijat pro celý podnik a že veškeré ztráty (manca) musí plně zaplatiti! Ovšem přebytky zůstávají majetkem konsumu, takže když má zaměstnanec jednou 1000 Kč přebytku a pak 500 Kč manca, musí to zaplatiti a jest při tom ještě zlodějem. Za tuto zodpovědnost, k níž přidává 15hodinovou práci, požívá 4% provise, a nebýti toho, že nevědomost hříchu nečiní, každý skladník, pokud by za půl roku nezemřel hlady, jistě by nechal v tomto podniku vše: kauci, čest i poslední katě! To jest jedna z příčin, proč poctivý zaměstnanec z družstva odchází a musí odejíti, nechce-li proti své vůli státi se zlodějem!

Druhý důvod jest risiko, které nese skladník ohledně dluhů u komitentů. Zajímavé jest, že poměrně největší procento těchto dlužníků se rekrutuje z řad nadsoudruhů, t. j. p. ředitel, odborový tajemník, pánové z představenstva, z dozorčí rady etc. Jakmile prodavač neprojeví dostatek porozumění pro tento druh družstevnictví, jest s ním zle, octne se na indexu »bolševisky nespolehlivých. Třetí důvod jest t. zv. vzájemná »socialistická a družstevní důvěra a zacházení s personálem vůbec. Zaměstnanec, který byl akceptován pro určitý objekt, na němž ředitelství žádalo Ia referenci, ocitne se pojednou proto, že p. ředitel, chtěje odstraniti ze svého nejbližšího okolí nebezpečného konkurenta (zaměstnanec má totiž více schopností než p. ředitel, jenž obyčejně se neosvědčil ani ve svém »fochu« jako bednářský pomocník), v prodejně, kde skladník riskuje 25.000 Kč za odměnu 289.20 Kč měsíčně proto, že nechtěl býti v bezesmluvním stavu. Při tom p. ředitel-komunista, který denně křičí: pryč s tyrany ..., pryč s dnešním společenským řádem, pryč se zákony měšťáckými, se cynicky vysmívá zaměstnanci a vychloubá se impertinentně, jak ho povede v železech do kriminálu proto, že chtěl denně třikrát jísti a že on sám z něho udělal zloděje ...« atd.

Takové jsou poměry ve většině družstev, zvláště pak v těch, v nichž komunisté vedou hlavní slovo. Bylo by více než třeba, aby zaměstnavatelé poukázali dělnictvo na sekretáře, aby oni jim řekli pravdu o socialistických podnicích. Zapomínají, že páni družstevníci jdou příkladem napřed ve snižování mezd zeměstnanců.

Bylo by toho ještě více, co by se mělo veřejně vykřiknouti do světa, a to tak, aby tato slova dolétla k uším těch, kteří neustále věří ještě v schopnost komunistických vůdců a podvůdců. Jejich znalosti dosahují frází; jde-li však o věci hospodářské, jsou prázdní, nemohoucí, jako bezhlaví. V tom jest smrt a tragický jejich konec. Srdečně Váš *Jos. Železný.*

V Písku.